

บทที่ 1

ข้อสังเกตเกี่ยวกับกำเนิด "ระบบเศรษฐกิจอยุธยา"

ก. ลักษณะเศรษฐกิจก่อนอยุธยา

1. จากเมืองสู่อาณาจักร

การค้นพบแก้วมุกจากอินเดียจำนวนมากในแหล่งขุดค้นยุคหินใหม่ของอินโดจีนและคาบสมุทรมอินโดจีนนำไปสู่ข้อสันนิษฐานว่า ประชาชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คงจะมีการติดต่อกับอินเดียทั้งทางบก (โดยเส้นทางจากอินเดียมาอัสสัม ผ่านพม่าตอนเหนือ มณฑลยูนนาน สู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) และทางเรือตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์หรือก่อนที่อารยันจะเข้ายึดครองอินเดีย จึงปรากฏมีวัฒนธรรมร่วมกันบางประการ เช่น เชื่อว่า "ความเชื่อว่าจะต้องมีการขัดแย้งกันในจักรวาลระหว่างสิ่งที่เป็นคู่ เช่น ภูเขากับทะเล สัตว์ปีกกับสัตว์น้ำ มนุษย์ที่อยู่บนภูเขากับมนุษย์ที่อยู่ริมทะเล"¹ การนับถือผี การบูชาบรรพบุรุษ และเจ้าแห่งพื้นดิน ความสำคัญของสตรีและการสืบเชื้อสายทางสตรี การเพาะปลูกโดยการทดน้ำ การเลี้ยงโคและกระบือ การจักระเบียบสังคมชั้นใดชั้นหนึ่ง การใช้โลหะอย่างหายาบ ๆ ความสามารถในการเดินเรือ การตั้งที่ชุมชนในที่สูง การเผ่าศพผู้ตายในไหหรือในกลุ่มแท่งหิน² อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมเหล่านี้ได้ฝังรกรากอยู่ใน

¹ คี.จี.อี. ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, ชาตวิทย์ เกษตรศิริ และ อานันท์ กาญจนพันธ์ บรรณาธิการแปล, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2522), หน้า 10.

² ยอร์ช เซเคส์, ชนชาติต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน, แปลโดย บัญญา บริสุทธิ์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2521), หน้า 23.

แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มานานแล้วและอาจนับว่าเป็นวัฒนธรรมพื้นเมือง (Indigenous Culture) ในแถบนี้ได้

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับลักษณะการปกครองของชุมชนเกษตรกรรมยุคโลหะ¹ ก่อนที่จะรับอิทธิพลของอารยธรรมอินเดียได้รับการกล่าวถึงค่อนข้างกว้างขวาง เช่น นักวิชาการท่านหนึ่งระบุว่า ระบบการปลูกข้าวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้เกิดการตั้งหลักแหล่งชุมชนที่กระจุกกระจาย การปลูกข้าวในระยะแรก ๆ อาศัยน้ำจากลมมรสุม ซึ่งแพร่กระจายไปยังท้องดินต่าง ๆ ในเขตแผ่นดินใหญ่ การตั้งหลักแหล่งของชุมชนที่ปลูกข้าว จึงกระจุกกระจายไม่ได้รวมกันอยู่อย่างหนาแน่นในบริเวณหนึ่ง ๆ ค้ำยเหตุนี้ พัฒนาการสังคมเมืองจึงไม่เกิดขึ้นในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ก่องรองจนกระทั่งสมัยแรกเริ่มของประวัติศาสตร์อันเป็นเวลาที่มีการติดต่อกับอินเดียและจีน² อย่างไรก็ตามนักโบราณคดีบางส่วนก็ไม่เห็นด้วยกับทัศนะดังกล่าว โดยกล่าวว่า ในสมัยตอนปลายของยุคเหล็กนั้น แอ่งโคราช (บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลและแม่น้ำชี) มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบกระจายอยู่ตามบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลและแม่น้ำชี แสดงว่าระดับสังคมในบริเวณนี้พัฒนาเข้าสู่การเป็นเมือง เมืองเหล่านี้จะต้องมีแหล่งหนึ่งที่มีฐานะเป็นศูนย์กลาง หรือมีรัฐเกิดขึ้น เป็นรัฐเล็ก (petty-states) รัฐเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญก่อนที่จะพัฒนาเป็นรัฐใหญ่ ๆ ในสมัยเมื่ออารยธรรมอินเดียแพร่เข้ามาผสมผสานเมื่อพุทธศตวรรษที่ 9-

¹ชิน อู่คี, สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย, (พระนคร : กรมศิลปากร, 2510), หน้า 56.

²Chester F. Gorman and P. Charoenwongsa "From Domestication to Urbanization: A Southeast Asian View of Chronology, Configuration and change." presented at Symposium on the Origin of Agriculture and technology West or East ? (Aarhus: Denmark, 1978) อ้างใน ศรีศักดิ์ วัลลิโภคม, "ข้าวกับพัฒนาการของรัฐในประเทศไทย," (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2525) หน้า 7. (อัครสำเนา)

คำว่า "รัฐ" หมายถึงแคว้นแคว้นบ้านเมือง² เป็นรูปการปกครองที่หลากหลาย ๗ เมืองรวมกันเป็นอันหนึ่งเดียวกัน โดยมีเมืองเมืองหนึ่งเป็นศูนย์กลาง การใช้คำว่า "รัฐ" ในการอธิบายสภาพสังคมช่วงเวลาดังกล่าวจึงมีปัญหามาก เนื่องจากหลักฐานยังไม่กระจ่างชัด อย่างไรก็ตามอย่างน้อยที่สุด ก่อนที่อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดีย (คคิพราหมณ์และพุทธ) จะเข้ามาและก่อให้เกิดรูปการปกครองแบบ "อาญาจักร"³ หรือ "รัฐที่ได้รับวัฒนธรรมอินเดีย" (Indianized State) สภาพสังคมของบริเวณดังกล่าวอยู่ในฐานะที่มีกลุ่มชนในหมู่บ้านแตกตัวออกมาทำหน้าที่ "ปกครอง" และ "เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมแล้ว"⁴ เราจะเรียกลักษณะเช่นนี้ว่าเกิด "เมือง" ขึ้น แต่เป็นเมืองระยะแรก⁵ คือ เป็นรูปการปก-

¹ศรีศักร วัลลิโภคม, "ข้าวกับพัฒนาการของรัฐในประเทศไทย," หน้า 17.

(อัครสำเนา)

²พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 6. (พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2505), หน้า 766.

³ดูเรื่องเดียวกัน, หน้า 1020. "อาญาจักร" หมายถึงเขตแดนที่อยู่ในอำนาจปกครองของรัฐบาลหนึ่ง ๆ

⁴ศรีศักร วัลลิโภคม, "ข้าวกับพัฒนาการของรัฐในประเทศไทย," หน้า 17. (อัครสำเนา)

⁵ส่วนเมืองระยะที่สองเป็นรูปแบบของเมืองที่สืบเนื่องจากเมืองในระยะแรกแต่มีกลุ่มผู้นำเป็น "เจ้าเมือง" ที่ชัดเจนขึ้น ตัวอย่างของเมืองในระยะที่สองนี้ได้แก่ เมืองในตำนานต่าง ๆ เช่น โยนกนาคนคร เมืองในแถบทางเหนือ เช่น เมืองบางยาง เมืองราก ก่อนที่จะพัฒนาเป็นรัฐ "อาญาจักรสุโขทัย" ลักษณะของเมืองในระยะที่สองนี้ ได้รับอิทธิพลพราหมณ์และพุทธแล้ว

ครองที่ผู้นำในหมู่บ้านแตกตัวหรือยกกระดักจากชาวบ้านในชุมชนเกษตรกรรมขึ้นมาทำหน้าที่ เป็น "ผู้ปกครอง" บ้าง และเป็น "ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม" บ้าง (เช่นบูชาผีต่างๆ) -การแบ่งกลุ่มชนตามหน้าที่อย่างหลวม ๆ คงเกิดขึ้นแล้ว คือส่วนหนึ่งเป็น "ผู้นำ" ส่วน -หนึ่งเป็นชาวบ้าน และ "เมือง" ในระยะแรก ๆ คงมีการจัดองค์กรที่หลวม ไม่มีกฎ- -เกณฑ์มากนัก เสฐียรโกเศศกล่าวว่า ถ้าหมู่บ้านใดอย่างน้อยมีร่องคูและเนินดิน หรือ มีรั้วกำแพงกันล้อมรอบเป็นขอบเขตโดยเฉพาะ เพื่อป้องกันศัตรู ก็อาจเรียกหมู่บ้านที่มี ลักษณะอย่างนี้ว่า "เมือง" ได้ แต่เมืองที่ไม่ถึงป้องกันดังกล่าวก็มี บางเมืองก็มีลักษณะ ไม่ผิดแปลกกับหมู่บ้านขนาดเล็ก¹ ชุมชนเมืองที่เกิดขึ้นก่อนรับอิทธิพลวัฒนธรรมอินเดีย ซึ่ง ให้เห็นว่า มีการจัดระเบียบสังคมระดับหนึ่งแล้ว โดยยึดความแตกต่างทางหน้าที่เป็นเกณฑ์

เมืองในระยะที่สอง ก่อนช้างมีพัฒนาการของกลุ่มผู้นำ และการจิกกำลังคน ควบคุมกำลังคนอย่างเข้มข้น ทำให้สามารถยืนยงอยู่ได้นาน และเมื่อก่อตัวเป็น "อา- ณาจักร" ก็เป็น "อาณาจักร" ที่อำนาจส่วนกลางมีความเข้มแข็ง เช่น อาณาจักรสุโขทัย -อาณาจักรกรุงศรีอยุธยา อาณาจักรกรุงศรีอยุธยา¹ ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลก- -นาถ จนถึงรัชกาลที่ 3 ได้ขยายอาณาเขตที่ขึ้นต่อและสามารถรวมอำนาจเข้าสู่ส่วน กลางได้สำเร็จ จึงกลายเป็น "ราชอาณาจักร" การแบ่งยุคสมัยดังกล่าว ยึดถือตาม ความเว โทชิโอ, "การแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ไทย," ในประวัติศาสตร์และนัก ประวัติศาสตร์ไทย, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: สังคมศาสตร์ปริทัศน์, 2519), หน้า 115-116. 1) ยุคเมือง ตั้งแต่เมื่อคนไทยอพยพลง มายังคาบสมุทรอินโดจีน จนถึงสมัยที่ทั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1781. 2) ยุค อาณาจักร ตั้งแต่สมัยอาณาจักรสุโขทัยลงมาถึงสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระมหา- กษัตริย์พระองค์ที่ 9 ของสมัยอยุธยา (พ.ศ. 1991). 3) ยุคราชาอาณาจักร (แผ่นดิน) ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ลงมาถึงรัชกาลที่ 3 ของรัตนโกสินทร์.

¹ เสฐียรโกเศศ, ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน, (พระนคร: คลังวิทยา, 2515), หน้า 308.

ซึ่งต่อมาจะพัฒนาและกลายเป็นผู้ปกครองโดยอาชีพ กล่าวได้ว่า ความแตกต่างระหว่างฐานะทางสังคม เศรษฐกิจ และการเป็นเจ้าของวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของชนชั้นนำกับชาวบ้านได้เกิดขึ้นแล้ว สันนิษฐานว่าการสร้างเมืองเป็นศูนย์กลาง เปิดโอกาสให้ชนชั้นผู้นำในสังคมพื้นเมืองได้ใช้ประโยชน์จากการเคยติดต่อกับการค้ากับชาวต่างชาติมาควบคุมการค้ากับต่างชาติ พร้อมกับสั่งสมความมั่งคั่ง: ต่อมาผู้นำพื้นเมืองเริ่มต้องการหลักประกันที่แน่นอนว่า จะได้รับผลผลิตจากชุมชนที่อยู่ห่างจากชายฝั่งเข้าไปอย่างสม่ำเสมอ และเพื่อดำรงความเป็นผู้นำที่ติดต่อกับพ่อค้าต่างประเทศโดยตรง จึงพยายามเปลี่ยนแปลงและขยายขอบเขตอำนาจของหัวหน้าเผ่าหรือชุมชนเดิมครอบคลุมไปถึงบริเวณที่ห่างไกลออกไป ความพยายามรวมศูนย์อำนาจสู่ศูนย์กลางจึงกำเนิดขึ้นเพื่อเจ้าเมืองจะได้อ้างสิทธิในการขอความร่วมมือ และเก็บผลผลิตส่วนเกินหรือเกณฑ์แรงงานจากชุมชนที่ถูกรวบเข้ามาในอำนาจของเมือง

อย่างไรก็ตามการรับอิทธิพลอินเดียในดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แม้เป็นไปอย่างสอดคล้องและกลมกลืนกับวัฒนธรรมพื้นบ้านจนทำให้เกิดลักษณะพิเศษเฉพาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้¹ กระบวนการเผยแพร่วัฒนธรรมอินเดียเหล่านี้ก็จำกัดจำเพาะในหมู่ชนชั้นสูงเท่านั้นไม่ได้มีผลต่อประชาชนทั่วไป เช่นศาสนาฮินดูแบบเทวราชซึ่งแพร่หลายในดินแดนเขมรโบราณ ก็เป็นศาสนาเฉพาะชนชั้นสูง² (กล่าวได้ว่าลักษณะการท่ามาหา

¹จอห์น แบสทิน, แอสรี เจ. เบ็นคา, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่ แปลโดย ชันจิตต์ อ่ำไพพรรณ และภรณ์ กาญจนันฐิติ (กรุงเทพฯ : มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2521) หน้า 29.

²ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัททิศ คีตกุล, ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000, หน้า 9.

กินรูปแบบของครอบครัวและโลกทัศน์ ต่าง ๆ นั้นเป็นของชาวพื้นเมือง ในขณะที่ระบบ การเขียน ปรัชญา ศาสนา แนวคิดเรื่องความภักดีล้วนแต่มีกำเนิดมาจากชาวต่างชาติ¹ นั่นคือ ผู้นำพื้นเมืองได้อาศัยความได้เปรียบทางการค้าสร้างวัฒนธรรมการปกครองในรูป อาณาจักร และวัฒนธรรมเกี่ยวกับชีวิตในราชสำนัก)² ส่วนวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวพื้นเมืองทั่ว ๆ ไปนั้น ยังคงความเชื่อเก่าแก่ของคนไว้ได้อย่างมั่นคง จนกระทั่งวัฒนธรรม อินเดียนต้องเปลี่ยนแปลงหลักความเชื่อหลายประการ จึงเข้ากันได้กับความเชื่อพื้นเมือง³ ฉะนั้นวัฒนธรรมอินเดียน จึงสัมพันธ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่น เฉพาะบางประเด็นเท่านั้น เช่น เรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผี เทวดา พิธีกรรมบูชาบรรพบุรุษ นั่นคือ ก่อนหน้าและหลังจากรับวัฒนธรรมอินเดียน วัฒนธรรมพื้นเมืองก็ยังคงมีความแตกต่างกันอยู่ระหว่างวัฒนธรรม พื้นเมืองของผู้นำและวัฒนธรรมพื้นเมืองของชาวบ้าน

2. เศรษฐกิจการเกษตร

การพบซากเมืองโบราณ พระพุทธรูปสมัยทวารวดีในเมืองต่าง ๆ (และค้นพบ โบราณวัตถุเกี่ยวกับคติพราหมณ์คือ รูปพระนารายณ์สี่กร เสาศิน และพระหัตถ์ของเทวรูป ทำด้วยศิลาที่พงคึก)⁴ สะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบของรัฐได้พัฒนาเป็นรูปเป็นร่างชัดเจนขึ้น อย่างสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอินเดียน โดยเฉพาะได้พบเหรียญเงินจารึกว่าศรีทวารวดีศวรปุณย "มูณกุลของพระราชาทวารวดี" และแผ่นจารึกทองแดง อีกแผ่นหนึ่งอ้างถึงพระนาม

¹ ครอบบินส์ เบอริง แต่ง, หุบเขาและทุ่งราบ, แปลโดย ปรานี วงษ์เทศ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เจ้าพระยา, 2522), หน้า 183.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 191.

³ คี.จี.ดี. ฮอลด์ ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ อานันท์ กาญจนพันธ์ บรรณาธิการ แปล, หน้า 4.

⁴ กรมศิลปากร, สมุดนำชมโบราณวัตถุสถานตำบลพงคึก และชุมชนยี่สลวน พระแท่นคงรัง อำเภอกำมะกา จังหวัดกาญจนบุรี (พระนคร : กรมศิลปากร, 2505), หน้า 40-41.

กษัตริย์ทรวรมัน¹ อย่างไรก็ตามยังไม่อาจกำหนดสภาพของกษัตริย์ทวารวดีได้ว่า มีอำนาจแบบราชาธิปไตย คือเป็นใหญ่เพียงผู้เดียวในอาณาจักร หรือปกครองแบบคณะราชา คือราชาแต่ละเมืองยังมีอำนาจในเมืองของตน ไม่มีกษัตริย์ในรูปเทวราชา อำนาจจึงกระจายคล้ายเอกราช² จากการพิจารณาการกระจายของศูนย์กลางการเมือง ศิลปะ โบราณสถาน น่าเชื่อว่าสมัยทวารวดีเจ้าเมืองหรือกษัตริย์ในแต่ละเมืองยังคงมีอำนาจอยู่สูง เมืองสำคัญต่าง ๆ เชื่อมโยงกันอยู่อย่างหลวม ๆ โดยมีศาสนาพุทธร่วมกัน³

นอกจากพื้นฐานเศรษฐกิจการเกษตรแบบข้าวนาคอน⁴ ซึ่งให้ผลผลิตมากกว่า การปลูกข้าวแบบไร่เลื่อนลอย คินแดนในอาณาจักรทวารวดี^(พุทธศตวรรษที่ 11-16) โดยเฉพาะบริเวณที่สันนิษฐานว่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรคือ นครปฐม และ ตูมบัว ราชบุรี ยังเป็นคินแดนที่เหมาะสมต่อการค้า โดยเฉพาะการค้ากับอินเดีย⁵ และปรากฏเมื่อชาวอินเดียเข้ามาค้าขายก็มีการตั้งสถานีการค้า⁶ นอกจากนี้ยังสันนิษฐานว่าเมืองอู่ทอง เมืองนครชัยศรี

¹ คองเคซ ประพันธ์ทอง "สมมุติฐานกษัตริย์ทวารวดี," โบราณคดี, ปีที่ 3 ฉบับที่ 4, หน้า 74.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 73-89.

³ ชาอูวิทย์ เกษตรศิริ, เรื่องของสองนคร, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เจ้าพระยา, 2524), หน้า 77.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

⁵ หลักฐานทางโบราณคดีที่สะท้อนให้เห็นว่ามีชาวต่างประเทศโดยเฉพาะชาวอินเดียเข้ามาทำการค้ากับคินแดนลุ่มน้ำเจ้าพระยา และสะท้อนให้เห็นการกระจุกตัวของการค้าในแถบชายฝั่งลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาหรือแถบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ท่าจีน คือ การพบตะเกียงสำริด ที่พงทีก อายุประมาณ พ.ศ. 220-513 เป็นตะเกียงที่ทำในอเล็กซานเดรีย อียิปต์ สมัยกรีกปกครอง ชาวอินเดียคงนำเข้ามาในพุทธศตวรรษที่ 7-9 กรมศิลปากร, สมุคหน้าชมโบราณวัตถุสถานสมัยทวารวดี คำมูลคูบัว จังหวัดราชบุรี, หน้า 13-14.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

(นครปฐมโบราณ) เมืองศรีพะโล, เมืองพระรถ ชลบุรี เมืองพญาเร่ ระยอง เมืองมโหสถ เมืองลพบุรี (ละโว้) เป็นเมืองท่าติดต่อกับต่างประเทศ

ถึงแม้ช่วงเวลาพุทธศตวรรษที่ 16-18 จะเป็นช่วงเวลาที่น่าสนใจทางการเมือง และวัฒนธรรมปรากฏขึ้นอย่างเด่นชัดที่ลพบุรี ในฐานะศูนย์กลางของอาณาจักรลพบุรี แต่การดำรงอยู่และการเจริญเติบโตของศิลปสกุลลพบุรีในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-17 ที่บริเวณเมืองลพบุรี สุพรรณบุรี ชัยนาท อุษยาก็เป็นสิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้ ความแตกต่างของสายวิวัฒนาการทางศิลประหว่างสกุลลพบุรี (อิทธิพลเขมร (พราหมณ์) และพุทธมหายาน)¹ กับสกุลลพบุรี (พื้นฐานคือสกุลทวารวดี รับอิทธิพลศรีวิชัย ละโว้ ตามลำดับ กระทั่งพัฒนาเป็นลพบุรีในพุทธศตวรรษที่ 17) ตลอดจนแนวโน้มที่เชื่อมั่นว่าประชาชนชาวลพบุรีเป็นมอญ และไม่ปรากฏคำว่า ไพร ในจารึกของลพบุรี² ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานว่า ประชาชนในแถบสุพรรณบุรี อุษยา เป็นคนไทยหรืออย่างน้อยที่สุดเป็นกลุ่มชนคนละกลุ่มกัน

ก.) อุดมการพราหมณ์

ศาสนาพราหมณ์โดยหลักการทั่วไปส่งเสริมให้เกิดระบบวรรณะ คือระบุว่า ระบบสังคมเป็นผลมาจากการสร้างของพระเจ้า พระเจ้าคือผู้จัดหมวดหมู่มนุษย์ออกเป็นวรรณะต่าง ๆ คือ พราหมณ์ กษัตริย์ เวศย์ และศูทร วรรณะเหล่านี้กำเนิดจากส่วนต่าง ๆ ของร่างกายพระเจ้า คือ พราหมณ์เป็นผู้เกิดก่อนและออกจากปากพระเจ้า ฉะนั้นพราหมณ์จึง

¹ถึงแม้ศิลปสกุลลพบุรีจะได้รับอิทธิพลเขมร แต่ก็ยังคงไว้ซึ่ง "ความบริสุทธิ์ของธาตุแท้ของชนแห่งลุ่มแม่น้ำโดยแท้จริง ไม่มีความแข็งกร้าวบีบบังคับแฝงอยู่ในอย่างของเขมร" ดู เขียน ยิ้มศิริ, พุทธศาสนสุตม์ (พระนคร : บุญส่งการพิมพ์, 2500), หน้า 72.

²ดู สายชล วรรณรัตน์, "ละโว้ ก่อนสมัยอยุธยา," ประวัติศาสตร์เมืองลพบุรี (กรุงเทพฯ : เว็บบันเทิงการพิมพ์, หน้า 23-24.

มีความสำคัญมากอยู่เหนือวรรณอื่น ๆ ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนศึกษาพระเวทย์ เป็นผู้ให้และรับทาน เป็นผู้ทำพิธีบูชาวงสรวงพระเจ้า เพื่อประโยชน์ของคนและผู้อื่น กษัตริย์ออกมาจากแขนของพระเจ้า ทำหน้าที่ให้ความคุ้มครองประชาชน ให้บำเพ็ญจรวงวัล เป็นผู้ศึกษาพระเวทย์ บูชาวงสรวงพระเจ้า เวศย หรือ ไวศย ออกมาจากคันทาพระเจ้า มีหน้าที่ทำการค้าให้บูยิมทำการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ ให้ของกำนัลผู้ศึกษาพระเวทย์ และบูชาวงสรวงพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ส่วนคูหรนั้นออกมาจากเท้าพระเจ้า เป็นผู้รับใช้วรรณะทั้งสาม¹ โดยนับดังกล่าว อุดมการพราหมณ์จึงเป็นข้อกำหนดฐานะหน้าที่การงานของบุคคลในสังคม โดยอาศัยชาติกำเนิดและความชำนาญเฉพาะอย่างเป็นเครื่องแบ่งแยก และเพื่อให้บุคคลในสังคมแต่ละวรรณะ ทำหน้าที่ของตนไม่ปะปนกัน เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในเรื่องวรรณะ พระเจ้าจึงสร้างกษัตริย์ขึ้นเพื่อรักษาภาวะดังกล่าวให้ดำรงอยู่

นอกจากศาสนาพราหมณ์เป็นอุดมการทางการเมืองระดับหนึ่งแล้ว ศาสนาพราหมณ์ซึ่งได้รับการสืบทอด พัฒนาต่อมายังได้ระบุถึงเป้าหมาย และลักษณะความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของวรรณะต่าง ๆ ในสังคมอีกด้วย

ในพระมนูธรรมศาสตร์ กล่าวถึงกำเนิดของกษัตริย์จากส่วนต่าง ๆ ของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของศาสนาฮินดู คือ พระอินทร์ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระยม พระฤเวระ (เทพเจ้าแห่งทรัพย์สินหรือความมั่งคั่ง) พระอัคคี พระพิรุณ และพระพาย ซึ่งเป็นที่ยิน/ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์ สามารถอ่านวยความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ให้แก่คนฟ้าตก ฉะนั้นกษัตริย์ก็สามารถเก็บผลผลิตส่วนเกินจากราษฎรในรูปภาษี เพื่อนำไปทะนุบำรุงประเทศ หน้าที่ของกษัตริย์คือรักษาความเป็นระเบียบของสังคม

¹สุเทพ สุนทรภณิช, "ศาสนาในประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช : ศาสนากับพัฒนาการรูปแบบทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง" (นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครู นครศรีธรรมราช, 2525), หน้า 18 (อักษฺาเนา)

ในขณะที่เดียวกันก็มีอำนาจที่จะใช้กำลังลงโทษคนเมื่อมีการละเมิดขึ้น กษัตริย์จะต้องไม่ให้ประชาชนละทิ้งหน้าที่ของตน¹

นอกจากนี้ในอรรถศาสตร์ (Arthashastra) ของ เกาติลย (Kautiliya) เสนาบดีของพระเจ้าจันทรคุปต์ (พ.ศ. 222-249) ยังกล่าวถึง รายละเอียดเกี่ยวกับเศรษฐกิจ เช่น การจัดการเกี่ยวกับการเหมืองแร่และอุตสาหกรรม การผูกขาดการค้า-เนินการทางเศรษฐกิจของกษัตริย์ ระบบการเก็บภาษีอย่างมีประสิทธิภาพ ป้องกันมิให้มีการรั่วไหล ตลอดจนวิธีการทางค่านิยม อรรถศาสตร์ยังกล่าวถึงวิธีการดำรงไว้ซึ่งอธิปไตยของรัฐ การทำสงคราม การผูกมิตรกับต่างประเทศ เกาติลยได้ย้่าว่าเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานสำคัญของการใช้อำนาจด้วยกำลัง เป็นพื้นฐานที่สำคัญของสังคมและวัฒนธรรม อรรถ (การค้าเป็นกฎการบริหาร) เป็นวิธีการที่จะทำให้ความปรารถนาดังกล่าวเป็นจริงขึ้นมา²

ถึงแม้กษัตริย์จะเป็นผู้คุ้มครองให้เกิดความเป็นระเบียบในสังคม แต่กษัตริย์ก็ต้องพึ่งพราหมณ์ ผู้ดำรงอยู่ในฐานะอาจารย์ มีความรู้อบรมสั่งสอน ที่ความกฎหมาย ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการสร้างอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ความชอบธรรมในการปกครอง กษัตริย์จึงต้องให้ที่ดินในการสร้างศาสนสถาน (เทวสถาน) และผู้คน (เลกวิก) ทำการบดึกเพื่อเลี้ยงศาสนสถาน ซึ่งลักษณะเช่นนี้ ก็ปรากฏในประวัติศาสตร์พราหมณ์ในดินแดนลุ่มน้ำเจ้าพระยา เช่น ที่ลพบุรี พบจารึกอายุราวพุทธศตวรรษที่ 13 กล่าวถึงการถวายโคจร (เกวียน) และทาสแก้ว³ และจารึกภาษาเขมรอายุราวพุทธศตวรรษที่

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

³ กรมศิลปากร, "จารึกหลักที่ 18 จารึกบนเสาแปดเหลี่ยมศาลสูงเมืองลพบุรี," จารึกโบราณรุ่นแรก พบที่ลพบุรีและใกล้เคียง, (ลพบุรี : พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, สมเด็จพระนารายณ์มหาราช จังหวัดลพบุรี, 2524), หน้า 64-66.

17 กล่าวถึงสิ่งของต่าง ๆ ที่อุทิศถวายแก่เทวรูปบรมवासูเทพ (พระนารายณ์หรือพระวิษณุ)¹ และภาคใต้ (นครศรีธรรมราช)² อย่างไรก็ตาม สถานภาพของพราหมณ์ในดินแดนลุ่มน้ำเจ้าพระยาและภาคใต้ ไม่โดดเด่นเท่าพราหมณ์ในอินเดีย และอิทธิพลของพราหมณ์ในดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก็ไม่มากดังในดินแดนขอม

ผลกระทบอีกประการหนึ่งของอุดมการพราหมณ์ คือการทำให้สังคมซึ่งมีการแบ่งเป็นกลุ่มแล้ว คือผู้นำกับชาวบ้านมีการแบ่งเป็นกลุ่มที่ชัดเจนและเข้มงวดขึ้น ถึงแม้จะไม่เกิดระบบวรรณะ³ คือสันนิษฐานว่าสถานภาพของบุคคลในสังคมช่วงนั้นมีความแตกต่างกัน มีทาส กษัตริย์ ขุนนางแล้ว ผู้มีอำนาจและได้รับมอบอำนาจกระจุกตัวอยู่ในส่วนกลางของอาณาจักรคือ เมืองหรือนคร ทั้งเพื่อประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (การค้า) และพิธีกรรมทางศาสนา ประชาชนส่วนหนึ่งอยู่ในเมือง ส่วนใหญ่ประกอบการค้าเล็ก ๆ น้อย ๆ และเป็นช่างต่าง ๆ ที่ต้องทำงานตามพระบรมราชโองการ ดินแดนรอบเมืองเป็นชนบท มีชาวนาเป็นผู้ทำการผลิต และส่งผลิตส่วนหนึ่งให้ผู้ถืออำนาจรัฐ คือ กษัตริย์และขุนนาง

ข.) อุดมการพุทธ

ซากเจดีย์ พระพุทธรูปสมัยทวารวดีที่พบในเมืองต่าง ๆ ในภาคกลาง ภาค

¹ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ ชำระแปล, "จารึกหลักที่ 18 จารึกบนเสาแปดเหลี่ยม ศาลสูงเมืองลพบุรี," ประชุมศิลาจารึกสยามภาค 2, (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2472), หน้า 21-23.

² รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพอำมาตย์เอก พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (สินธุ์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา) (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2473), หน้า 40. กล่าวว่า "อนึ่งโสภณ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว องค์นารายณ์รามาชิตทรงพระกรุณาโปรดให้นายคำรวจคนในจ๊กเอาชาวช่วยชาวช่างชายหญิง 200 ในพทานพญาโกษาเอาออกมาไว้เป็นข้าพระรักษาสถาน พระอิสวรนารายณ์เทวารูป"

³ ครอบบินส์ เบอร์ลิง, หุบเขาและทุ่งราบ, แปลโดยปรานี วงษ์เทศ, หน้า 197.

เหนือ ตะวันออกในไทย ชี้ให้เห็นว่า อิทธิพลพุทธศาสนาเข้ามาในไทยแล้ว ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 10¹

อุดมการพุทธศาสนาคลายอุดมการพราหมณ์คือถือว่า "กษัตริย์เป็นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนผู้รังเกียจด้วยโคตร" เป็นอุดมการที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับกษัตริย์ในรูปที่กษัตริย์จะได้รับผลผลิตส่วนเกินจากประชาชนในฐานะผู้ปกป้องคุ้มครองรักษาความสงบ

... ข้าแต่สัตว์ผู้เจริญมาเถิดพ่อ ขอพ้อจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ จงเตือนผู้ที่ควรเตือนได้โดยชอบ จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบเถิด ส่วนพวกข้าพเจ้าจักแบ่งส่วนข้าวสาละให้แกพ่อ ลูกธนูและธนู และภารทวาชะ สัตว์ผู้นั้นแลรับค่าของสัตว์เหล่านั้นแล้ว จึงว่ากล่าวผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบเตือนผู้ที่ควรเตือนได้โดยชอบ ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบ ส่วนสัตว์เหล่านั้นก็แบ่งส่วนข้าวสาละให้แกสัตว์ที่เป็นหัวหน้า²

ในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา อิทธิพลของศาสนาพุทธเด่นชัดกว่าศาสนาพราหมณ์สมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 11-16) ศาสนาพุทธหินยาน เติบโตขึ้นอย่างเด่นชัดแต่ในขณะเดียวกัน ศติพราหมณ์ก็ถูกนำมาใช้ในค่านการประกอบพิธีกรรมเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับสถาบันกษัตริย์ แม้สมัยอาณาจักรลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ 16-18) อิทธิพลพราหมณ์ค่อนข้างเด่นชัด แต่ก็ปะปนกับพุทธศาสนาหายาน

พุทธศาสนาได้รับการยอมรับจากผู้นำชาวพื้นเมืองด้วยเหตุผลประการหนึ่งคือ ศติพุทธศาสนาเปิดโอกาสให้บุคคลที่ไม่จำเป็นต้องมีเชื้อสายพราหมณ์หรือเจ้าเมืองขึ้นมาเป็นผู้นำได้ ดังปรากฏว่า พุทธศาสนาเน้นกรรมหรือการกระทำมิใช่เน้นกำเนิด และปฏิเสธ

¹กรมศิลปากร, สมุคนำชมโบราณวัตถุสถาน กำบลพงคิก และปฐนียสถานพระแท่นดงรัง อำเภอมะคา จังหวัดกาญจนบุรี, หน้า 26.

²พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 16, พระสุกคินตปิฎก เล่ม 3 ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค, อนุสรณ์งานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2500), หน้า 118-119.

สถานภาพของมนุษย์โดยกำเนิด คือปฏิเสชการ เป็นพรหมณ์โดยกำเนิดนั่นเอง

...การอุบัติขึ้นแห่งพรหมณ์นั้นมีขึ้นได้ เพราะอักษรที่รู้จักกันว่าเป็นของดี เป็นของโบราณอย่างนี้แล เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยกรรมเท่านั้น ไม่ใช่หนีออกไปจากกรรม กุศราวเสฏฐะและภาวทวาชะ ความจริงกรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในประชุมชน ทั้งในเวลาที่เป็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลังมา"¹

ในส่วนของชาวพื้นเมือง พุทธศาสนาก็ค่อนข้างประสบความสำเร็จได้รับการยอมรับจากชาวพื้นเมืองอย่างเด่นชัดว่าศาสนาพรหมณ์ อาจจะเป็นเพราะหลักคำสอนที่มีลักษณะไม่เข้มงวดมากนัก รวมทั้งคติพุทธศาสนาสามารถแทรกเข้าไปผสมผสานกับวัฒนธรรมพื้นเมือง เช่น ในหมู่บ้านมักจะมีหมอยี่ประจำหมู่บ้านสำหรับบวงสรวง เมื่อมีพุทธศาสนาแล้ว ก็สร้างเป็นวัดขึ้นแทน² หรือการปรับตัวของพุทธศาสนา

...พุทธศาสนาเกิดในหมู่บ้านที่เขานับถือผีสังเทวดาก็จริงอยู่ แต่พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้เคยทรงประกาศไว้ที่ไหน ว่าพุทธศาสนามีขึ้นเพื่อทำลายเรื่องผีสังเทวดาซึ่งมีอยู่ในศาสนาอื่น ที่ประชาชนยังนับถือกันอยู่ เช่น เรื่องนรกสวรรค์ เรื่องผีสังเทวดา หรือเรื่องนินาย นิทาน ดังที่มีอยู่ในเรื่องชาตก เมื่อเขามีความเชื่ออย่างใด ก็ไม่ทรงตำหนิติเตียน"³

ถึงแม้ศาสนาพุทธคัดค้านพฤติกรรมของพรหมณ์ แนวความคิดทฤษฎีทางศาสนา และพิธีกรรมของพรหมณ์ ว่าหมกมุ่นแต่การประกอบพิธีกรรมติดต่อกับพระผู้เป็นเจ้า ผลที่ได้ก็เฉพาะพรหมณ์มิใช่ส่วนรวม แต่พุทธศาสนาก็พยายาม "ปรับ" เข้าไปหาลัทธิพรหมณ์

¹พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 16, พระสุตตันตปิฎกเล่ม 3 ที่ชนิกาย ปาฏิกวรรค, หน้า 121.

²เสฐียรโกเศศ, วัฒนธรรม (พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณการ, 2515), หน้า 191.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 278-279.

เช่น พุทธศาสนาได้อาศัยแนวความคิดเกี่ยวกับเขาพระสุเมรุของศาสนาฮินดู เป็นศูนย์กลาง และวงล้อของจักรวาล แต่ได้นำมาจัดและให้ความหมายใหม่¹ เทวดาในสมัย พระเวทมี 33 องค์ แบ่งเป็น 3 ชั้น ๆ ละ 11 องค์ คือ ชั้นฟ้าหรือสวรรค์ ชั้นกลาง อากาศ และชั้นพื้นดิน เทวดาในสวรรค์ไตรทริงส์หรือดาวดึงส์ ในไตรภูมิตามคติพุทธ- ศาสนา ก็มีเค้ามาจากจำนวน 33 ของเทวดาเหล่านี้² นอกจากนี้ ในนิกายพุทธมหา- ยานบางนิกายก็มีอิทธิพลของลัทธิตันตริก (Tantric) ที่รวมเอาความคิดและพิธีกรรม ของศาสนาฮินดูพื้นเมือง โดยเฉพาะลัทธินับถือพระศิวะ (Sivasism)³ "และหัวหน้า ๒๒ เทวดา เช่น พระอินทร์ ซึ่งเป็นใหญ่ในเรื่องฝนฟ้า อันเป็นคุณแก่มนุษย์ ก็เปลี่ยน มาเป็นผู้นับถือพุทธศาสนาไป"⁴

ความยึดหยุ่นของพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ หรือความอะลุ่มอล่วยที่จะยอม รับซึ่งกันและกัน ทำให้รัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สามารถรับเอาทั้ง 2 ศาสนาเข้ามา เป็นอุดมการณ์ในการสร้างรัฐ⁵ ถึงแม้สังคมขณะนั้นจะไม่มีระบบวรรณะเกิดขึ้น แต่การแบ่ง

¹สุเทพ สุนทรเกสัช, "ศาสนาในประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช : ศาสนากับ พัฒนาการรูปแบบทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง," หน้า 28.

²พระยาอนุมาทรราชชน, ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาพราหมณ์ พุทธ และฮิน ในแง่ประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ . โรงพิมพ์ศูนย์การพิมพ์, 2511), หน้า 17.

³สุเทพ สุนทรเกสัช, "ศาสนาในประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช : ศาสนากับ พัฒนาการรูปแบบทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง," หน้า 26.

⁴เสฐียรโกเศศ, วัฒนธรรม, หน้า 280.

⁵Robert Heine-Geldern, "Conception of State and kingship in Southeast Asia," In Southeast Asia: The Politics of National Integration, John T. Mc Alister, Jr. (edited) (New York: Random House, 1973), pp. 74-89.

ชนชั้นโดยยึดถือหน้าที่อาชีพเป็นบรรทัดฐาน ก็ได้เกิดขึ้นแล้ว เช่นปรากฏทาส ชาวไร่ ที่
ต้องทำการผลิตเพื่อส่งมอบผลผลิตให้กับเวสดานกึ่งกล่าวข้างต้น

กล่าวได้ว่าลักษณะเศรษฐกิจแบบการเกษตรในดินแดนลุ่มน้ำเจ้าพระยา ช่วง
พุทธศตวรรษที่ 11-18 ดำรงอยู่พร้อมกับการรับอิทธิพลของคติพุทธและพราหมณ์แล้ว
คติพุทธ และพราหมณ์ดังกล่าวยังเป็นอุดมการณ์ที่ส่งเสริมให้การส่งมอบผลผลิตส่วนเกินจาก
ประชาชนผู้ปกครองดำรงอยู่ และพัฒนาจนซับซ้อนขึ้นในกาลเวลาต่อมา ดังปรากฏใน
สมัยกรุงศรีอยุธยาหลังการสถาปนามีรูปการส่วย ภาษีอากร ที่ค่อนข้างเป็นระบบระเบียบแล้ว
ข. กำเนิด "ระบบเศรษฐกิจอยุธยา"

การขยายตัวของการค้ากับจีนช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-19

ตามทำเลที่ตั้งของเมืองอู่ทอง สุพรรณบุรี ภูมิภาคนครปฐม ล้วนเป็นเมืองที่เหมาะสม
แก่การค้าขายกับต่างประเทศ และมีความเจริญค่อนข้างสูงในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-17
ช่วงเวลาดังกล่าวเมืองเหล่านี้คงทำการค้าโดยเน้นหนักไปที่ชาวอินเดีย และอาณาจักร
ทางใต้ เช่น ศรีวิชัย (พบอิทธิพลของสกุลศิลปะศรีวิชัยในศิลปะอู่ทอง)¹ และก่อนที่อู่ทองจะ
ถูกทิ้งร้าง คือ ราวพุทธศตวรรษที่ 16 ก็คงมีการติดต่อกับสุโขทัยแล้ว คือมีวัฒนธรรม
พื้นบ้านคล้ายคลึงกัน²

การถูกทิ้งร้างของเมืองอู่ทองมีผู้สันนิษฐานไว้หลายประการ เช่น นายมานิต
วัลลิโกดม สันนิษฐานว่า ถูกทิ้งร้างเมื่อพระเจ้าอโนรธามังฉ่อ กรุงพุกาม (พ.ศ. 1589-

¹ ศาสตราจารย์ ช็อง บัวเชอติเยร์, "เมืองอู่ทองและความสำคัญของเมืองอู่-
ทองในประวัติศาสตร์ไทย," โบราณวิทยาเรื่องเมืองอู่ทอง, แปลโดย อุไรศรี วรสระริน
(พระนคร: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิพร, 2509), หน้า 9.

² เขียน ยิ้มศิริ, "ประติมากรรมพื้นบ้านของอู่ทอง," โบราณวิทยาเรื่องเมือง
อู่ทอง, หน้า 70.

1621) ยกทัพมาตีกรุงละโว้ (ลพบุรี) สมัยพระเจ้าจันทโชติ เมื่อ พ.ศ. 1601 ทัพเมือง
อุทองก็คงถูกทำลายล้างในสงครามครั้งนั้น¹

สาเหตุสำคัญที่ทำให้เมืองอุทองถูกทิ้งร้าง น่าจะมาจากเหตุผลที่สำคัญมากประ
การหนึ่ง คือลำน้ำมะขามเข่าหรือสุพรรณบุรี ซึ่งไหลมาจากทางเหนือนั้น เดิมคงไหล
เป็นลำเดียวกับแม่น้ำท่าว่า ทรงมายังอุทอง ภายหลังทางตะวันออกแถบ บ้านสามชุกช่วง
ค่อของลำน้ำสุพรรณกับแม่น้ำท่าว่า มีการขุดคลองลัดลำน้ำ เส้นทางตรงมีเกาะคอนเกิดขึ้น
หรือถูกปิดกั้นโดยภัยพิบัตินานใดอย่างหนึ่ง ทำให้แม่น้ำสุพรรณบุรีไหลเป็นลำคอคโค้งพุ่งไปทาง
ทิศตะวันออกที่เป็นคลอง ทำให้ลำน้ำสุพรรณบุรีเก่าหรือลำน้ำท่าว่าคั้นเขิน น้ำน้อยไม่สะ
ควกค่อการเดินเรืออีกต่อไป สภาพดังกล่าวคงเกิดขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17² อีก
ประการหนึ่ง เมืองอุทองก็เป็นทำเลที่เหมาะสมแก่การเชื่อมเส้นทางคมนาคมระหว่างหัวเมือง
ฝ่ายใต้และฝ่ายตะวันตกกับราชธานีในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเท่านั้น โดยเฉพาะการติดต่อโดย
ลำน้ำกับนครปฐม พงศิก ราชบุรี เพชรบุรี หากต้องการขยายอำนาจไปทางเหนือ ตะ
วันออกและตะวันออกเฉียงเหนือก็ควบคุมลำบาก ผิดกับลพบุรี³ ละโว้โยชยา ที่สามารถ
ติดต่อกับไทยทางเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือได้อีกไกลหนึ่งด้วย

ถึงแม้สมัยพุทธศตวรรษที่ 11-15 คินแดนแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยาได้ติดต่อค้าขายกับ
ต่างประเทศ เช่น อินเดีย อาหรับ ยุโรป จีน แต่การค้าส่วนใหญ่ก็คงกระทำกับอินเดีย

¹มานิก วัลลีโกม, "เมืองอุทอง," โบราณวิทยาเรื่องเมืองอุทอง, หน้า 95.

²เรื่องเดิมว่าคั้น, หน้า 93.

³ลพบุรีตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำหลายสายที่มารวมกัน สามารถออกสู่ทะเลได้ ในสมัย
โบราณเคยเป็นเมืองท่าค้าขาย ลพบุรีสามารถติดต่อกับดินแดนอื่นได้สะดวกโดยอาศัยแม่น้ำ
ลพบุรี แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก เป็นต้น มีเส้นทางจากเมืองทะวาย ผ่านด่าน
เจดีย์สามองค์ มาลำน้ำกาญจนบุรี เข้าสู่ลพบุรีได้ ทางด่านเขมรใช้เส้นทางแม่น้ำปรา
จีนบุรี และอรัญประเทศ เมืองลพบุรีนับเป็นจุดกึ่งกลางของดินแดนซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์อำ
นาจทางการเมืองและวัฒนธรรมในสมัยโบราณ เช่น พม่า เขมร แหลมมลาญและภาคเหนือ
เป็นต้น

สังเกตได้ว่ารับวัฒนธรรมอินเดีย และก็พบสินค้า เช่น ลูกปัด เงินเหรียญโรมัน รัชกาลพระเจ้าวิคทอรันิอุส พ.ศ. 808-813 เหรียญหนึ่ง กับเงินเหรียญอาหรับ (ราว พ.ศ. 1310) ทำด้วยเงินและทองแดง อย่างละเหรียญ ส่วนชาวจีนที่เข้ามาในสมัยนี้ส่วนหนึ่งเป็นราชทูต หรือนักบวชที่ต้องการมาสืบศาสนาในบริเวณดังกล่าว ในสมัยทวารวดี ปรากฏว่า ส่งทูตไปจีน (เพียง) 2 ครั้ง คือเมื่อพ.ศ. 1181 และ 1192 ตรงกับราชวงศ์ถัง (พ.ศ. 1161-1450) ของจีน¹

โดยสรุปดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ท้าจีน มีความสำคัญในด้านการค้าต่างประเทศ โดยเฉพาะกับอินเดียมาตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 11-17 หลังจากนั้นล่าน้ำขึ้นเขินบทบาททางการค้าต่างประเทศจึงลดลง

สมัยทวารวดี เมืองละโว้เป็นเมืองหนึ่งที่มีความสำคัญทั้งในแง่การเป็นเมืองท่าค้าขาย² มีอำนาจการเมือง (ส่งพระนางจามเทวีวงศ์ไปปกครองทริภูโยชย สมัยพุทธศต-

¹อ้างใน พิริยะ ไกรฤกษ์ "ประติมากรรมสมัยทวารวดีที่บริเวณตำบองจันทน์จังหวัดราชบุรี," ศิลปและโบราณคดีในประเทศไทย (กรมศิลปากร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2518), 2 : 87.

²นิยายเมืองละโว้กล่าวถึงกำเนิดลูกเขาค่าง ๆ ครั้งที่ผ่านมายังเป็นบริเวณชายฝั่งทะเลมีตัวละครเป็นพ่อค้าจีน ชื่อ เจ้าก่งจิ้น (คล้ายนิยายเมืองเพชรบุรี) เข้ามาคู่ขนานางนางประจันท์ ลูกสาวเศรษฐี แต่ถูกคนรักของนางแปลงกายเป็นจระเข้ใหญ่ มาทำลายขบวนเรือชนหมากของเจ้าก่งจิ้นเมื่อแล่นมาถึงอ่าวเมืองลพบุรี นิยายเรื่องนี้คงเขียนขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 17-19 ร่วมสมัยเกี่ยวกับนิยายเมืองเพชรบุรี ซึ่งเป็นยุคสมัยที่เอกชนจีนเข้ามาค้าขาย จึงใส่ตัวละคร "เจ้าก่งจิ้น" ลงไปด้วย อย่างไรก็ตามนิยายเหล่านี้ได้สะท้อนความเชื่อบางประการของชาวพื้นเมือง เช่น ขณะที่เศรษฐีพอใจกับสินค้าห่มเพื่อยของเจ้าก่งจิ้น ถึงขนาดยอมยกลูกสาวให้ แต่ทัศนคติของลูกสาวและชาวพื้นเมือง

วรรษที่ 12-13)¹ ศูนย์กลางวัฒนธรรม (เช่น สถาปัตยกรรม ละโว้-ทริภูไชย) และสืบเนื่อง
 ต่อมากระทั่งพุทธศตวรรษที่ 16 รับอิทธิพลพราหมณ์ และพุทธมหายาน จากเขมร ลพบุรี
 เคยส่งทูตไปจีนหลายครั้ง ทั้งก่อนหน้า ระหว่าง และหลังจากตกอยู่ใต้อิทธิพลเขมร คือ
 เมื่อ พ.ศ. 1544, 1658, 1698, 1832, /1840, และ 1841² ระยะเวลาดังกล่าว
 ตรงกับจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง (พ.ศ. 1503-1822)¹⁸³⁴ และราชวงศ์หมิงโกดหรือหงวน (พ.ศ.
 1803-1911) ด้านหนึ่งเพื่อประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นต่อขอม แต่อีกด้านหนึ่งก็มุ่งผลประโยชน์
 ทางการค้าและการเป็นผู้นำการค้าในย่านนี้ บรรณาการที่ละโว้ส่งไปจีน คือทองคำ งาช้าง
 นกกระเรียน นกแก้วห้าสี ชนกกะเหิน นอระมด ยางไม้หอม พิมเสน ฯลฯ³ นอก
 จากนี้ในสมัยราชวงศ์ซ่งของภาคใต้หรือตอนปลาย (พ.ศ. 1670-1821) ได้เกิดปรากฏการณ์
 ที่ถือเป็นมิติใหม่ในการค้าระหว่างไทย-จีน คือการขยายตัวของการค้าเอกชนจีน

กลับไม่คล้อยตาม คือยังมองเห็นว่าความรัก และการแต่งงานกับชนชาติเดียวกันเป็นสิ่ง
 สำคัญ แสดงว่า ชาวไทยค่อนข้างยึดมั่นในวัฒนธรรมดั้งเดิม ดู "ปิยะพร", ผู้เรียบเรียง,
 "นิยายเมืองละโว้;" เมืองโบราณ 1(เมษายน-มิถุนายน 2518) : 36-40 และ "ปิยะ-
 พร", ผู้เรียบเรียง, "นิยายเมืองเพชร," เมืองโบราณ 1(กันยายน 2517) : 34-37.

¹ในการเดินทางไปปกครองทริภูไชยของพระนางจามเทวีวงศ์ได้นำเอาช่าง
 เหล็ก ช่างเงิน ช่างทอง หมู่ช่างต่าง ๆ ไปประเภทละ 500 คน ดูตำนานมูลศาสนา
 พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวงเกษ สนิทวงศ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์,
 2518), หน้า 129.

²สายชล วรรณรัตน์, "ละโว้ก่อนสมัยอยุธยา," ประวัติศาสตร์เมืองลพบุรี,
 หน้า 30 และ 36.

³เฉลิม ยงบุญเกิด, "เมืองไทยในจดหมายเหตุจีน," ศิลปากร 7(กรกฎาคม
 2506) : 32-33.

ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 13-16 จีนต้องพึ่งพาอาศัยเรือค้าขายต่างประเทศมาก ในการค้าระหว่างจีนกับอาณาจักรน่านยี่ง แต่การค้าดำเนินไปตามระบบ "บรรณาการ" เป็นหลัก ซึ่งรัฐบาลของจักรพรรดิกำหนดไว้ในการติดต่อกับรัฐต่างชาติเป็นแห่ง ๆ ไป นั่นคือ การค้ากับจีนไม่ได้เป็นการค้าเสรี ซึ่งเปิดโอกาสให้พ่อค้าค้าขายกันอย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะจะเป็นชาวจีนเองหรือชาวต่างประเทศ การค้านี้จำกัดอยู่เฉพาะคณะทูตต่าง ๆ ที่นำบรรณาการมาถวายจักรพรรดิ บรรณาการนั้นจีนถือว่าส่งมาจากประมุขของรัฐป่าเถื่อน ซึ่งเป็นประเทศราชหรืออย่างน้อยก็ขึ้นชื่อว่าเป็น "ประเทศราช" แต่ในช่วงสมัยชองตอนใต้ จีนพึ่งพาอาศัยการค้าทางทะเลมากขึ้น ทำให้จีนต้องเปิดการค้าในบริเวณทะเลใต้แก่เรือค้าขายของเอกชนชาวจีนทั่วไป ในยุคนั้นมีการขยายกัญเงินเรือทางทะเลของชาวจีนมากมาย และเรือของจีนเริ่มค้าขายโดยตรงกับเมืองท่าต่าง ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เจา จูกั๋ว กล่าวไว้ใน พ.ศ. 1768 ว่า พวกพ่อค้าจีนมาถึงเกาะชวาและเอกลาจีนฉบับหนึ่งระบุว่าพ่อค้าจีนไปยังเมืองท่าต่าง ๆ ในบริเวณอ่าวไทย¹ ซึ่งสอดคล้องกับการขุดค้นพบ เครื่องถ้วยชามสมัยราชวงศ์ซ่ง และราชวงศ์หมิงกระจัดกระจายอยู่ที่ภาคใต้ โดยเฉพาะที่ไชยา สุราษฎร์ธานี และที่นครศรีธรรมราช สินค้าที่จีนต้องการจากไทย คือ งาช้าง ไม้ฝาง ทองคำ ไม้หอม ส่วนสินค้าออกของจีน คือ ผ้าแพร ผ้าไหม เครื่องหยก ถ้วยชาม เป็นต้น²

การขยายตัวของการค้าระหว่างไทยกับจีนเริ่มขึ้นแล้วในพุทธศตวรรษที่ 16 (ทำให้เกิดรัฐใกล้เคียงทะเลของดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเกิดการขยายเส้นทางค้าเพื่อล่าเสียดินแดน)³ และการขยายตัวของเอกชนจีนในด้านการค้าทางทะเลช่วงพุทธ

¹ คี.จี.อี. ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, 1 : 79-80.

² ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, เรื่องของสองนคร, หน้า 92.

³ ศรีศักร วัลสีโภคม, "ประวัติศาสตร์ของมนุษยในดินแดนประเทศไทยก่อนถึงกรุงรัตนโกสินทร์," กรุงเทพฯมาจากไหน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เจ้าพระยา, 2525), หน้า 9-10.

ศตวรรษที่ 17-19 ทำให้เอกชนจีนเข้ามาตั้งบ้านเรือน และกระจุกตัวอยู่ในย่านที่สะดวกต่อการทำการค้า เช่น ที่ลพบุรีแถบริมน้ำลพบุรี ที่อยุธยาแถบวัดพนัญเชิง ซึ่งอาจมีนับพันคน ดังปรากฏในพงศาวดารเหนือว่า พระเจ้ากรุงจีนส่งชาวจีน 500 คน มาพร้อมกับนางสร้อยดอกหมาก¹ และมีหลักฐานระบุว่า ราวก่อน พ.ศ. 1825 สมัยมองโกลของจีน มีพวกราชวงศ์ซ่งจำนวน 200 คน ลี้ภัยทางการเมืองหนีมองโกลมายังอยุธยา² การสถาปนากรุงสุโขทัยในปี พ.ศ. 1781 ทิศคามด้วยรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ. 1822-1842) ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีน-ไทย ค่อนข้างแน่นแฟ้น (คือในปี พ.ศ. 1825 จีนส่ง โฮจือจี้ เป็นทูตมายังสุโขทัย แต่ถูกพวกจามจับประหารชีวิตเสียก่อน พ่อขุนรามคำแหงส่งทูตไปจีน เมื่อ พ.ศ. 1835³ และขอชนชาวจีนจากประเทศจีนมาอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก โดยมาตั้งภูมิลำเนาในสุโขทัย ทำเครื่องปั้นดินเผาต่าง ๆ ซึ่งต่อมาเรียกว่า สังกะโลก)⁴ ปรากฏการณ์เหล่านี้มีผลต่อการเคลื่อนย้ายศูนย์กลางการค้าจากลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ทำจีน ซึ่งมีเมืองนครปฐม ราชบุรี สุพรรณบุรี ตั้งอยู่ มาสู่ศูนย์กลางฝั่งขวาแม่น้ำเจ้าพระยา คือ ลพบุรี อยุธยา สุโขทัย (อย่างไรก็ตามสุโขทัยคงต้องอาศัยเมืองท่าอื่นทำการค้าต่างประเทศ) ทำให้เมืองเหล่านี้เติบโตและ

¹พระราชพงศาวดารเหนือ, (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2504), หน้า 370.

²ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, เรื่องของสองนคร, หน้า 94.

³สืบแสง พรหมบุญ "พระเจ้ารามคำแหงในประวัติศาสตร์ราชวงศ์ท่งวน," วารสารศิลปากร, 15(มีนาคม 2515) : 46.

⁴ลลิต สุนทรerule, ประวัติการสัมพันธระหว่างชาติไทยกับชาติจีน (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยสว่าง, 2509), หน้า 102-103. และ พ.ศ. 1920 ต่อมาสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ 1 คงมีชาวจีนมาตั้งเตาเผาเครื่องถ้วยชาม ที่ริมแม่น้ำน้อย แขวงจังหวัดสิงห์บุรี, ส่งา กาญจนาคพันธ์, ประวัติการค้าไทย (กรุงเทพฯ : วิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2514), หน้า 70.

ปรากฏว่าอาณาจักรชั้เจน (นอกจากนี้ปัจจัยภายนอกค่อนข้างจะเอื้ออำนวยต่อการเติบโตของเมืองเล็ก ๆ ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและทางเหนือ คืออาณาจักรเขมรที่เคยครอบงำละโว้เริ่มอ่อนแอลงโดยเฉพาะในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 และหลังสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 การรุกรานจัมปา ซึ่งเป็นเขตอิทธิพลขอม และอาณาจักรพุกามของกบิลช่าน แห่งราชวงศ์หงวนของจีน ทำให้เกิดช่องว่างของอาณาจักรในแถบนี้ มีผู้สันนิษฐานว่าจีนยินดีต้อนรับทูตของเมืองเล็ก ๆ เช่น ละโว้ สุโขทัย ก็เพราะต้องการวิกรอนอาณาจักรศูนย์กลางเดิม คือ เขมร ใ้สนโยบายแบ่งแยกเป็นรัฐเล็กรัฐน้อย)¹

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้การค้าระหว่างไทยจีนในช่วงนี้ทวีความสำคัญคือ พุทธศตวรรษที่ 19 ชาวจีนประสบชัยชนะในค่านเทคนิคการเดินเรือคือ การใช้เข็มทิศสร้างแผนที่เดินเรือ และคุณภาพของสำเภาจีนซึ่งเป็นสำเภาทะเลที่มีระวางสูงที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้สามารถบรรทุกสินค้าราคาถูก แต่ก็กินระวางสูง เช่น ฝาง ใค้ ^{ค่านทาน (คัมพายุ)} ^{ค่านทาน (คัมพายุ)} ทำให้สามารถบรรทุกสินค้าราคาถูก แต่ก็กินระวางสูง เช่น ฝาง ใค้ นับว่าเป็นการเปิดศักราชใหม่ของการค้าระหว่างประเทศ² สันนิษฐานว่าการค้าสินค้าป้าราคาถูก เช่นนี้ มีผลกระทบต่อการปกครองของเมืองที่ทำการค้ากับจีน คือทำให้เมืองเหล่านั้นพยายามขยายอำนาจรัฐของตนสู่ชนบท และสู่เมืองอื่น ๆ เพื่อเรียกเก็บส่วย (ไว้ค้าสำเภา) ให้ได้ปริมาณมาก ๆ การขยายอำนาจรัฐของเมืองทำในรูปอาณาจักรจึงเป็นปรากฏการณ์ตามมา เพื่อจะสนองลักษณะการค้าเช่นนี้ จะเห็นได้ว่าก่อนหน้าและหลังจากการสถาปนากรุงศรีอยุธยา สินค้าออกของไทยที่เป็นพื้นฐานของการค้าต่างประเทศมาตลอดเวลายาวนานคือ ของป่า เช่น ฝาง หนังสัตว์ ไม้กฤษณา ซึ่งสินค้าเหล่านี้

¹ กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร, "การเมืองในบริเวณลุ่มแม่น้ำในศตวรรษที่ 13-ต้นศตวรรษที่ 14," หน้า 6. (อักษำเนา)

² นิธิ เอียวศรีวงศ์, "ลักษณะการค้าในเอเชียระหว่างศตวรรษที่ 14-15," หน้า 1. (อักษำเนา)

รัฐเก็บจากประชาชนในรูปของส่วย ส่วนสินค้าเข้าคือ เครื่องเคลือบ แพร ไหม¹ ซึ่งนับว่าเป็นสินค้าฟุ่มเฟือย และเป็นสินค้าที่ชนชั้นนำบริโภคเพื่อความอสังการ

กล่าวได้ว่าไม่ว่าการส่งทูตพร้อมบรรณาการไปเมืองจีนมีความสำคัญต่อพระมหากษัตริย์ ผู้ส่งในแง่ที่ทองการให้เงินรับรองว่ากษัตริย์ผู้นั้นเป็นกษัตริย์ที่ชอบธรรม หรือเหตุผลอื่น ๆ เช่น แย่งชิงอำนาจกันหรือเป็นการประกาศอิสรภาพก็ตาม การทูตในอีกความหมายหนึ่งก็คือการค้าของพระมหากษัตริย์หรือเจ้าเมืองต่าง ๆ ที่ส่งบรรณาการไปนั้นเอง คือเป็นการค้าแลกเปลี่ยนบรรณาการอย่างนอบน้อมต่อกันเพื่อสร้างมิตรภาพในการค้าขาย และอาจมีเรือพ่อค้าเอกชนอื่น ๆ ไปมาค้าขายกันเป็นประจำ² การติดต่อกับจีนในทางค้าขายช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-19 คือพื้นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญประการหนึ่งต่ออาณาจักร และสำคัญอย่างยิ่งต่อชนชั้นผู้นำที่จะยึดเอาความได้เปรียบทางการค้า สร้างความมั่งคั่ง และขยายอำนาจการปกครอง

นอกจากลพบุรีที่มีประวัติศาสตร์ต่อเนื่องกันเป็นเวลาอันยาวนานจากช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-18 เมืองอีกเมืองหนึ่งที่ดำรงอยู่และประกาศกิตติศัพท์อย่างสงบบเจียบคือ อโยธยา

อโยธยาได้รับการกล่าวถึงในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-13 คือพระนางจามเทวีวงศ์เป็นมเหสีของพระมหาอุปราชาที่ครองอยู่เมืองราม³ (ขณะนั้นเมืองรามคือเมืองลูกหลวงของลพบุรี) และได้รับการกล่าวถึงต่อมาในจารึกต่าง ๆ เช่น จารึกหลักที่ 11 สันนิษฐาน

¹ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, เรื่องของสองนคร, หน้า 92.

²สง่า กาญจนาคพันธ์, ประวัติการค้าไทย, หน้า 96.

³ตำนานมูลศาสนา, พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมหลวงเกษ สนิทวงศ์, หน้า 128.

ว่าสร้างขึ้นก่อนสมัยพระยาสิทธิ¹ ระบุถึง การเผยแพร่ศาสนาของบุคคลผู้หนึ่งซึ่งไปสืบศาสนาจากนครพันเมืองมอญ เมืองลังกาแล้วกลับไทย"เข้าเฝ้าบุรีราชบรม...ลอโยชยา ศรีรามเทพนคร"² และจากการพิจารณากฎหมายต่าง ๆ ที่ใช้ในสมัยสถาปนากรุงศรีอยุธยา ปรากฏว่ากฎหมายหลายฉบับได้ตราขึ้นก่อนสร้างกรุงแล้ว เช่น ลักษณะเบ็คเสร์จ ลงมหาศักราช 1263 ปีมะแม ตรงกับ พ.ศ. 1886 ก่อนหน้าการสถาปนากรุงศรีอยุธยา 7 ปี ลักษณะทาส (ตอนท้าย) ลงมหาศักราช 1267 ปีกุน ตรงกับ พ.ศ. 1890 ก่อนหน้าการสถาปนากรุงศรีอยุธยา 3 ปี และลักษณะภูหนี้ ลงมหาศักราช 1268 ปีชวด ตรงกับ พ.ศ. 1891 ก่อนการสร้างกรุงศรีอยุธยา 2 ปี³ แม้แต่ลิลิตโองการแช่งน้ำ จิตร ภูมิศักดิ์ก็พิสูจน์ได้ค่อนข้างแจ่มชัดว่าเขียนขึ้นก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา และเคยใช้ในแคว้นสุพรรณภูมิ⁴ หลักฐานทางโบราณคดีส่วนหนึ่งได้เพิ่มความเก่าแก่ให้กับบริเวณอยุธยา คือพระพุทธรูปที่วัดหน้าพระเมรุ อยุธยา เป็นศิลปะสมัยทวารวดี มีอายุราว พ.ศ. 1000-1200⁵ นอกจากนี้ยังค้นพบเศียรพระพุทธรูปสำริด ณ วัดธรรมิกราช และพระพุทธรูปไทรภักตายน ณ วัดพนัญเชิง ซึ่งเป็นสกุลศิลปะทวารวดี⁶ อันสืบต่อเนื่องจากสกุลศิลปะทวารวดีของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

¹ศรีศักร วัลลิโภคม, ข้อขัดแย้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2524), หน้า 39.

²ดูละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า 27-55.

³จิตรภูมิศักดิ์, โองการแช่งน้ำและข้อคดีใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยกลุ่มน้ำเจ้าพระยา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2524), หน้า 288.

⁴ดูละเอียดใน, เรื่องเดียวกัน, หน้า 1-274.

⁵ศาสตราจารย์ ยอร์ชเซเคส์, ผู้ชำระและแปล, ประชุมศิลาจารึกสยามภาคที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2472), หน้า 2-4.

⁶ม.จ. สุภัทรทิศ กิศกุล, "บทวิจารณ์เรื่อง "เมืองภูทอง" โดย มานิต วัลลิโภคม," โบราณวิทยา เรื่อง เมืองภูทอง, หน้า 109.

หลักฐานต่าง ๆ เหล่านี้ ชี้ให้เห็นว่าชุมชนอโยธยาหรืออยุธยา มีความเจริญทางเศรษฐกิจพื้นฐานการเกษตรต่อเนื่องกันเป็นเวลายาวนาน ยิ่งกว่านั้นการเติบโตทางเศรษฐกิจของอยุธยายังอยู่ในหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญของการเกษตร คือ ช่วงสมัยพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นช่วงที่เริ่มมีการทำนาจุ่มโดยพันธุ์ข้าวในที่จุ่ม (ข้าวนาคอนยังมีอยู่) ปรากฏการณ์ใหม่นี้จึงนับเป็นรากฐานใหม่ของกรุงศรีอยุธยาที่จะสถาปนารูปการปกครองแบบอาณาจักร สันนิษฐานว่า พุทธศตวรรษที่ 12-17 มีประชากรประมาณ 5 แสนถึง 1 ล้านคน ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 17-19 มีประชากรทั่วอาณาจักรประมาณ 1 ล้าน ถึง 1 ล้าน 5 แสนคน แสดงว่าก่อนการตั้งกรุงศรีอยุธยามีประชากรประมาณ 1 ล้าน 5 แสนคน (หลังสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีประชากรในไทยประมาณ 2 ล้านคน)¹ การเพิ่มความหนาแน่นของประชากรในช่วงก่อนก่อตั้งกรุงศรีอยุธยา ประกอบกับความเหมาะสมของพื้นที่บริเวณอยุธยาที่สามารถเพาะปลูกได้แล้ว และการเพาะปลูกข้าวนาจุ่มก็แพร่หลายพอ ๆ กับข้าวนาคอน เป็นปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดการบุกเบิกที่ดินใหม่ประการหนึ่ง และทำให้ผลผลิตของข้าวค่อเนื้อที่เพาะปลูกสูงขึ้นอีกประการหนึ่ง ทั้งยังถูกกระตุ้นด้วยความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีการค้ากับต่างประเทศเป็นปัจจัยผลักดัน ทำให้เกิดการก่อตั้ง และพัฒนาชุมชนอยุธยาในรูปการปกครองแบบ "อาณาจักร"²

การดำรงอยู่ของอโยธยา หรืออยุธยาในช่วงก่อนสถาปนาอาณาจักรในปี พ.ศ. 1893 อย่างน้อยที่สุดจะต้องมีอำนาจทางการเมืองระดับหนึ่ง และมีเจ้าเมืองเป็นผู้ปกครอง ทั้งนี้เพราะประวัติศาสตร์ช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-18 ไม่มีศูนย์กลางใดที่ยึดครองอำนาจรัฐ โดยเค็ชชากเพียงศูนย์กลางเดียวและต่อเนื่องกันเป็นระยะเวลายาวนาน นอกจากฐานทางเศรษฐกิจด้านการเกษตรแบบจุ่มน้ำ ซึ่งอิทธิพลพราหมณ์ พุทธ ครอบงำอยู่ ก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบส่งส่วยเศรษฐกิจแบบการค้าที่ขยายตัวขึ้นในศตวรรษที่ 17-19 คือ ฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่หนุนเนื่องให้ อโยธยา พร้อมสำหรับการสถาปนาอาณาจักร

¹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, เรื่องของสองนคร, หน้า 90-100.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 106.

รัฐในปริมาณที่กว้างขวาง คำานพระเจ้ายูจิน พระราชทานพระนางสร้อยดอกหมาก แก่พระเจ้าสายน้ำผึ้ง แห่งโยชยา อันเป็นต้นกำเนิดของการสร้างวัดพนัญเชิง ก่อนสร้าง กรุงศรีอยุธยาเป็นเวลา 206 ปี¹ นอกจากพิสูจน์ว่ามีลักษณะเศรษฐกิจแบบส่งส่วยภาษีจาก ประชาชนและประเทศราช "ประเทศราชเกรงพระเชษฐาภาพยิ่งนัก แต่ดอกไม้ทองเงิน ขึ้นเป็นอันมาก ชนอนอากรบ่อนเบี้ยช่วงเวลาดำละ 10 เบี้ย 40 เบี้ย มิให้เรียกแก่ราษฎร ล้าเหลือ"² ยังพิสูจน์ว่าโยชยาก่อนสร้างกรุงเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญหากอยุธยาเข้ม- แข็งเรือที่เข้าเทียบท่าที่โยชยาไม่จำเป็นต้องผ่านเลยขึ้นไปถึงลพบุรี หรือสุโขทัยอีกต่อไป บริเวณที่เรือจอดทอดสมอคือป้อมหอราชคฤห์ตรงข้ามวัดเกาะแล้ว ใกล้วัดพนัญเชิงหรือ "ตรงเกาะแก้ว 1 แล้วมีป้อมช่องฤๅ 1 มาถึงมุมกรุงเรียกว่าหัวขารภา สมมุติโลกว่า เป็นที่ถอนสมอหัวสำเภา"³ และบริเวณข้างวัดโปรกส์คัว คือที่ตั้งของชนอนบางตะนาวสี หรือชนอนหลวง กำนภาษีใหญ่ที่สุดในอยุธยาต่อมา ทำหน้าที่ตรวจผู้คน เรือ ลูกค้า เก็บภาษีสินค้าที่เข้าออกทางหัวเมืองชายทะเลและต่างประเทศ⁴

การยึดหัวหาด ณ ท่าเลที่เหมาะแก่การค้า และสามารถควบคุมบริเวณที่อยู่เหนือ ขึ้นไป ทำให้ชุมชนนำในอยุธยาตั้งสมความมั่งคั่งขึ้นทุกที ก่อนสถาปนากรุงศรีอยุธยา เจ้าเมืองสุพรรณบุรี เจ้าเมืองลพบุรี คงเป็นพันธมิตรระดับหนึ่งกับเจ้าเมืองโยชยาและ การเติบโตของการค้าก็เป็นสิ่งอธิบายลายการจักตั้งกลุ่มชนชั้นนำที่มีผลประโยชน์จากการค้า

¹พงศาวดารเหนือ, หน้า 371.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 371.

³"เรื่องกรุงเก่า," ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 63 ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 37 (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2512), หน้า 143.

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 183.

ร่วมกัน เช่น เจ้าเมืองต่าง ๆ รวมทั้งขุนนางระดับรอง ๆ ลงไป ด้วยเหตุนี้เราจึงพบว่าราชวงศ์สุพรรณบุรีมิได้ขัดขืนต่อการยอมรับอำนาจอยุธยา เว้นแต่้นอกจากการเข้ามายึดครองแย่งชิงอำนาจอยุธยาค้วยตนเอง "กำเนิดของระบบเศรษฐกิจอยุธยา"

(Synthesis) จึงเกิดจากการเกษตรแบบลุ่มน้ำ และเศรษฐกิจแบบส่งส่วยบนพื้นฐานของวัฒนธรรมพื้นบ้านอุทกการพราหมณ์และพุทธ (Thesis) ปฏิสัมพันธ์กับการค้าต่างประเทศกับเงินในพุทธศตวรรษที่ 17-19 (Anti-Thesis)

ค. สภาพภูมิศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยา

บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างหรือบริเวณจากปากอ่าวไทยถึงจังหวัดชัยนาท จัดอยู่ในกลุ่มของดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเก่า¹ เป็นที่ราบลุ่มแบบเดลต้า (Delta) สันนิษฐานว่าเคยเป็นแอ่งแผ่นดินที่อยู่ใต้ระดับน้ำทะเลมาก่อน "แต่ในโบราณมาท้องทุ่งกรุงเก่าและเหนือขึ้นไป ยังเป็นทะเลที่ลุ่มและหนองโคลมมาก...เมืองลพบุรี เมื่อแรกตั้งเมืองชายทะเล ตัวเมืองที่พระปฐมเจดีย์ และเมืองคูทองเมื่อแรกตั้งก็จะไม่ห่างทะเลนัก แต่นานมาน้ำเหนือไหลหลากพาหินทรายลงมา ทะเลขึ้นเขินออกไปทุกที...ที่ทะเลและที่ลุ่มลุ่มกลายเป็นแผ่นดินที่ดอนขึ้น"² อย่างไรก็ตามที่ราบลุ่มนี้เกิดจากการทับถมของโคลนตม เนื้อดินเป็นดินเหนียวปนทรายเล็กน้อย ทำให้ลุ่มน้ำไว้ได้ดี นอกจากนี้แล้ว ดินแดนนี้ยังอยู่ในบริเวณที่มีภูมิอากาศเหมาะสมต่อการเกษตรกรรม คือ มีฝนตกชุกในช่วง พฤษภาคม มิถุนายน ถึง สิงหาคม กันยายน เวลานั้นน้ำ แม่น้ำก็พาโคลนตมจากทางเหนือ

¹ Shigeharu tanabe, "Land Reclamation in The Chao Phraya Delta," In Yoneo Ishii (Ed.), Thailand : A Rice-Growing Society, (Honolulu : The University Press of Hawaii, 1978), p.4.

² สมเด็จพระยาค้ำจวงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2516), 1 : 106.

มาทัพบมเหมาะแก่การปลูกข้าวนาจุ่ม บริเวณนี้จึงเป็นแหล่งเกษตรกรรมที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้บริเวณนี้ยังมีแม่น้ำหลายสายไหลผ่าน เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำสุพรรณบุรี แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำป่าสัก และมีลำคลองย่อย ๆ มากมาย ทั้งที่เกิดโดยธรรมชาติ และมนุษย์ในยุคก่อน ๆ ชุกไว้ (แม่น้ำเหล่านี้สามารถใช้เป็นเส้นทางสัญจร คมนาคม โดยเฉพาะแม่น้ำเจ้าพระยา ไหลลงสู่ทะเลที่อ่าวไทย ทำให้เหมาะสมต่อการเป็นศูนย์กลางการคมนาคม การค้าภายใน และการค้าต่างประเทศ จะเห็นได้ว่าดินแดนลุ่มน้ำเจ้าพระยาคงกล่าวครองความได้เปรียบทั้งในแง่เกษตรกรรมและการค้า)

เนื่องจากอยุธยาอยู่ไม่ไกลจากทะเล มีเรือสินค้าหรือเรือสำเภาเข้าถึง อยุธยาจึงกลายเป็น "ปากน้ำและประตูบ้านของเมืองเหนือทั้งปวง ตั้งแต่เมืองสุโขทัยขึ้นไปจนถึงเมืองเชียงใหม่"¹ ในขณะที่เดียวกันก็อยู่ไม่ไกลทะเลมากพอที่จะทำให้ศัตรูใช้กำลังทัพเรือโจมตีอยุธยาได้ง่ายและรวดเร็ว นอกจากนี้ในฤดูน้ำ น้ำจะท่วมบริเวณชานพระนคร แต่จะไม่ท่วมตัวเกาะ แม่น้ำล้อมรอบเมืองก็กลายเป็นคูเมืองธรรมชาติไปโดยปริยาย "กรุงศรีอยุธยา" จึงถือกำเนิดขึ้นใน พ.ศ. 1893 ในฐานะศูนย์กลางอำนาจรัฐของบริเวณนี้ได้อย่างเหมาะสม

[ความอุดมสมบูรณ์ต่อการเกษตรและทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมต่อการค้าภายในและการค้ากับต่างประเทศ ทำให้กรุงศรีอยุธยาอยู่ในฐานะที่สร้างความมั่งคั่ง และเสถียรภาพทางการเมืองได้ เพียงแต่ปิดกั้นทางเดินแม่น้ำเจ้าพระยาไม่ให้เรือสินค้าสู่ลพบุรี สุโขทัย ซึ่งเคยเป็นอาณาจักรมาแต่เดิม การเติบโตของ "กรุงศรีอยุธยา" ในระยะเวลาอันยาวนานจึงเกิดขึ้นพร้อมกับการปิดกั้นการขยายตัวของศูนย์อำนาจรัฐเก่า คือ ลพบุรี และสุโขทัย ส่วนสุพรรณบุรีนั้นเนื่องจากสภาพลุ่มน้ำที่ขึ้นเขิน โอกาสที่จะเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรก็ลดลง จึงเห็นได้ว่าราชวงศ์สุพรรณบุรี เลือกที่จะครองอำนาจรัฐที่กรุงศรีอยุธยาอันเป็นศูนย์กลางการค้า มีใช้พัฒนาเมืองสุพรรณบุรีขึ้นมาเป็นอำนาจรัฐ นับแทนต่อไปศูนย์กลางของอา-

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช, พระราชพงศาวดารฉบับพระวราชทัตตเสนา,

นาจรัฐในพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ก็คือ เมืองที่ใช้คำว่า "กรุง" ซึ่งคำว่า "กรุง" เดิมเป็นภาษามอญ หมายถึง "แม่น้ำ" ผู้ใดมีอำนาจเหนือแม่น้ำหรือเป็นเจ้าของ แม่น้ำทั้งแก่ปากน้ำไปจนถึงสุดของแม่น้ำ ผู้นั้นก็ได้อำนาจว่าเป็น "เจ้ากรุง"¹ เมือง บางกอก (ธนบุรีและกรุงเทพฯในปัจจุบัน) ที่เป็นศูนย์กลางของราชอาณาจักรในสมัยต่อมา ล้วนอยู่บนพื้นฐานของปัจจัยเหล่านี้ ยิ่งกว่านั้นบริเวณอาณาจักร หรือราชอาณาจักรในอำนาจของกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ ล้วนเป็นอาณาบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร เหมาะแก่การเพาะปลูก² และเป็นเมืองท่าที่เรือสินค้าขนาดใหญ่ กินน้ำลึก สามารถเข้าเทียบท่าได้ ดังจะเห็นได้ว่าปลายสมัยรัชกาลที่ 3 เรือกำปั่นของฝรั่งเริ่มเข้ามาแทนที่เรือสำเภา³

ง. พระเจ้าอุทุมพร

พระเจ้าอุทุมพรสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 1893 ทรงพระนามว่า สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสุนทรบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่นำเอาคติพราหมณ์ พุทธ (มหายาน) จากขอม มาดัดแปลงเข้าสู่มหาจักรี พราหมณ์ที่ดำรงอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนแล้ว ทำให้แนวคิดเกี่ยวกับ ลัทธิเทวราช (การสถาปนาพระมหากษัตริย์ เป็นเทวะ) และพุทธราช (การสถาปนาพระมหากษัตริย์เป็นพระพุทธเจ้า) แจ่มชัดขึ้น เป็นพื้นฐานสำคัญของคติเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ และการเมือง การปกครอง⁴ อย่างไรก็ตามหลังจากสถาปนากรุงศรีอยุธยาไม่นาน กรุง

¹อ้างในวารสารศิลปากร, 25(มกราคม 2525), หน้า 3.

²กรมหลวงพิชิตปรีชากร, "ตำนาน" ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ภาค 1-6 (พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2504), หน้า 141.

³สง่า กาญจนาคพันธ์, ประวัติการทูตไทย, หน้า 251.

⁴จิตร ภูมิศักดิ์, โครงการแข่งน้ำ และข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา, หน้า 89.

ศรีอยุธยาที่รับคติพุทธศาสนาเถรวาท (ลังกาวงศ์) จากสุโขทัย¹

พระราชประวัติของพระเจ้าอู่ทองซึ่งตำนานพงศาวดารต่าง ๆ บันทึกไว้ มีข้อความแตกต่างกัน เช่น พระเจ้าอู่ทองมีเชื้อสายราชวงศ์เชียงราย² เชื้อสายกษัตริย์เขมร³ เชื้อ

¹ทัศนะเดิมเชื่อว่า ดินแดนไทยรับพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ จากเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ตามศิลาจารึกหลักที่ 1 และกรุงศรีอยุธยา รับลัทธิลังกาวงศ์จากสุโขทัยแต่ทัศนะใหม่ เชื่อว่าดินแดนไทยรับพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์จากเมืองพัน (เมาะตะมะ) ในสมัยพญาสิทธิ (ต่อมาอยุธยาได้รับจากสุโขทัย) ส่วนพุทธศาสนาที่รับจากเมืองนครศรีธรรมราชเป็นนิกายมหายานหรือสรวาสตีวาท ดู ประทีป ชุมพล, "พุทธศาสนาในนครศรีธรรมราชก่อนพุทธศตวรรษที่ 20," รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2521), หน้า 355-374. พุทธศาสนานิกายเถรวาทได้สร้างหลักการใหม่ 3 ประการ คือ 1) ก่อให้เกิดชุมชนทางศาสนา มีลักษณะใกล้เคียงภาคกัน กษัตริย์เองก็เป็นสาวกของศาสนาแม้จะเป็นเพียงเวลาอันสั้นและบางครั้งเป็นเพียงสัญลักษณ์เท่านั้นก็ตาม 2) ความประพฤติและคำสั่งสอนของพระสงฆ์มีอิทธิพลยับยั้งการใช้อำนาจเกินควรของผู้ปกครอง 3) เกิดพระสงฆ์ใหม่จำนวนมากกลับเป็นพระคามากหมู่บ้านทั่วไป และแผ่ขยายเข้าไปมีอิทธิพลต่อชีวิตทุกบ้านของชาวนา และเป็นศูนย์กลางการศึกษา กิจกรรมในสังคมชนบท ดู จอห์น แบสตัน และ เฮนรี เจ เป็นคา ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่, แปลโดย ชื่นจิตต์ อ่ำไพพรรณ และ ภรณ์ กาญจนนัฐิ, หน้า 39-40.

²ดู ประชุมพงศาวดารภาคที่ 66, (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2512), หน้า 23-42 และ 67-71. พระยาประชาภิจักรจักร, พงศาวดารโยนก (พระนคร : สำนักพิมพ์แพรวพินทยา, 2507), หน้า 154-155.

³ดู คำให้การชาวกรุงเก่า (พระนคร . สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515), หน้า 61, ชินกาลมาลีปกรณ์, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์ ร.ค.ท. แสง มน-

สายพ้อคำ¹ เชื้อสายกษัตริย์จีน² ส่วนเมืองที่พระเจ้าอู่ทองครองอยู่เดิมก่อนจะสถาปนา
กรุงศรีอยุธยาขึ้นที่ต้นทักไม้ทรงกันเช่นกัน เช่น มาจากเมืองเพนนคร³ สุพรรณบุรี⁴ ละโว้⁵

วิบูลย์ กรมศิลปากร, 2507) หน้า 111. พระราชพงศาวดารกรุงสยาม จาก
ต้นฉบับของบริติชมิวเซียม (พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2507) หน้า 19. Michael
Vickery "The 2/K 185 Fragment A Lost Chronicle of Ayutthaya,"
Journal of The Siam Society, Vol. 65, Part 1 (January 1977) pp. 10-
16 and 65 - 70. อุทิศตะกั่วกล่าวในกอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร "การเดสิง
อำนาจของอยุธยา" หน้า 12-14. (อักษำเนา)

¹ พงศาวดารเหนือ, หน้า 392. พระราชพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับ
ของบริติชมิวเซียม (พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2507), หน้า 19-20.

² Jeremais Van Vliet, The Short History of The Kings of
Siam (Bangkok : The Siam Society, 1975) pp. 55-57.

³ ชิมอง เคอ ลาดูแบร์, ราชอาณาจักรสยาม, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร
(พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2510), หน้า 48-49. กรมศิลปากร, คำให้การชาว
กรุงเก่า (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515), หน้า 48-49. ขจร สุขพานิช,
"ปัญหาการก่อตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี," ข้อมูลประวัติศาสตร์ : สมัยอยุธยา (กรุง-
เทพ : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนักประวัติศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2523), หน้า 1-9.

⁴ ม.จ. สุภัทรทิศ ศิสกุล, บทวิจารณ์เรื่อง "เมืองอู่ทอง" โดย มานิต วัลลิโกม
โบราณวิทยาเรื่องเมืองอู่ทอง, หน้า 104. มานิต วัลลิโกม "เมืองอู่ทอง;" โบราณวิทยา
เรื่องเมืองอู่ทอง, หน้า 89. จิตร ภูมิศักดิ์, โครงการแข่งขันน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติ-
ศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา, หน้า 336.

⁵ ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า 111. อุทิศตะกั่วกล่าวในกอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร
"การเดสิงอำนาจของอยุธยา" หน้า 12-14. (อักษำเนา)

และประทับอยู่ที่อโยธยา ทรงข้ามเกาะเมือง ไม่ได้อพยพมาจากที่ใด¹

จากการประมวลความสืบสนของพระราชประวัติของพระเจ้าอู่ทองดังกล่าว พอสรุปลักษณะพื้นฐานและรูปการความสัมพันธ์อันเกี่ยวข้องกับการสถาปนากรุงศรีอยุธยาของพระเจ้าอู่ทอง ดังนี้

เดิมไทยมีพื้นที่บริเวณของวัฒนธรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. กรุงศรีอยุธยา (วัฒนธรรมทวารวดี และพุทธศาสนานิกายาน (ศิลปะทวารวดีและอู่ทองอันมีนครปฐม สุพรรณบุรี เป็นศูนย์กลาง) วัฒนธรรมทางเหนือ²

¹ดู ศรีตังกร วัลลิโกดม, "กรุงอโยธยาในประวัติศาสตร์, "ข้อซักแย้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย, หน้า 27-55.

²ชาวไทยแถบลุ่มแม่น้ำกก (ตามตำนานสิงหนวัติ ตำนานเมืองเงินยาง เชียงแสน) สุโขทัย และชาวไทยในจังหวัดกาฬสินธุ์ (เมืองฟ้าแดดสูงยาง) เป็นคนไทยที่อพยพสู่ดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน โดยปรากฏวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่ประปนกับวัฒนธรรมพราหมณ์แล้ว อย่างไรก็ตาม ชาวไทยกลุ่มนี้ก็ยังสามารถรักษาวินัยวัฒนธรรมพื้นเมืองของคนไว้ได้ เช่น การเรียกชื่อเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ด้วยไทย เช่น เจ้าผาลอง, ผาคำ, ผาเผือก และมีความเชื่อเกี่ยวกับกำเนิดจักรวาล และลัทธิบูชาบรรพบุรุษคล้ายคลึงกัน และคล้ายคลึงกับไทยชาวไทยคำ ไทยแกลง ในเวียคนามเหนือ ตลอดจนคนไทยในพม่าและอัสสัม คือ

ก) เรื่องน้ำท่วมโลก เพราะผู้คนในโลกไม่เคร่งครัดบูชาเทพเจ้า (แดน)

ข) บรรพบุรุษไทยที่เป็นผู้ปกครองคนแรกเป็นโอรสของแดน (ผู้ปกครองสวรรค์ คังนัคนกษัตริย์ไทยพระองค์แรก จึงเป็นโอรสแห่งสวรรค์ มีผู้ติดตามลงมาด้วย เช่น นันทานุนบรมราชา ในพงศาวดารล้านช้าง และเรื่องชาติกำเนิดของไทยคำ ส่วนขุนลู่ ขุนไลของไทใหญ่ และลาวจกของไทยล้านนา มีความเชื่อเรื่องแดนเช่นกัน แต่เรื่องขุนลู่ ขุนไล เป็นการบรรยายในเนื้อหาพุทธประวัติ ใ้รับอิทธิพลพุทธศาสนา เช่น ลาวจกไต่เกรินเงิน ลงมาจากสวรรค์คล้ายพระพุทธเจ้าเสด็จลงทางบันไดแก้วหลังจากแสดงพระอิริยาบถไปรศพระราชมารคาบนสวรรค์

ไพรี¹ การใช้สำริดในการหล่อพระพุทธรูปด้วยสำริด²) วัฒนธรรมสุโขทัย (พุทธศาสนาหินยาน ลังการวงศ์ ระบบไพรีรวมทั้งการหล่อพระพุทธรูปด้วยสำริด) วัฒนธรรมพราหมณ์ และพุทธมหายาน คือ ศติเทวราช และพุทธราช (ลิลิตโองการแข่งน้ำ, การจัดรูปแบบของเมืองพระ-ราชวัง)

2. นอกจากพื้นฐานเศรษฐกิจแบบลุ่มน้ำ พื้นฐานเศรษฐกิจสำคัญอีกประการหนึ่งของอยุธยา คือ การค้ากับชาวจีน ซึ่งมองเห็นได้เด่นชัดจากเหตุผลของการเลือกรุงศรีอยุธยา เป็นศูนย์กลางของอาณาจักร

...ในกรุงที่สร้างใหม่ในคำลหุของโสนั้น ปราศจากภัยพิบัติคือ ไข้หวัด และอหิวาตกโรค เป็นคนฝูงชนพลเมืองร่ำมาหากิน มีการรุกสิกรรม ทำไรนา ทำพาณิชย์กรรม แลกเปลี่ยนค้าขาย ทำการช่างที่ถุกกรรม เป็นคนวา จักสาน ทำหม้อ ไท ตุม โอง ไซไสขาว ไสน้ำมากมุล ชื่อชายแก่กัน พวกราษฎรก็มีทรัพย์สินมั่งคั่งเจริญสุขสมบุรณขึ้น

¹ชาวไทยแถบลุ่มแม่น้ำกก ได้อพยพมาอยู่ในดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน โดยมีการจัดระบบชุมชน (ไพรี) แล้วคือ มีการจัดตั้งในระดับหนึ่ง เป็นกิ่งศักดิ์นา ทำการเกษตรกรรม บนที่ราบลุ่มจึงสามารถเอาชนะชาวพื้นเมืองในดินแดนที่อพยพไปถึงได้ไม่ยาก ดู จิตร ภูมิศักดิ์, โองการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา, หน้า 40, และ 306. วินัย หงศ์ศรีเพียร, "บรรพบุรุษของคนไทยมาจากไหน ข้อวินิจฉัยบางประการเกี่ยวกับคติความเชื่อของคนไทยสมัยโบราณ และปัญหาในการวิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์" (สมาคมประวัติศาสตร์, มกราคม 2525), (อัครสำเนาะ) หน้า 58-59. และ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, "พนักประวัติศาสตร์ไทยอาหม," (อัครสำเนาะ) หน้า 7. อย่างไรก็ตาม คนไทยแถบสุโขทัยและไทยอยุธยาไม่เน้นเรื่องวัฒนธรรมดั้งเดิมมากเหมือนที่ปรากฏในตำนาน (สุโขทัยมีเพียงความเชื่อเรื่องพระขงขี้).

² "พระพุทธรูปอุทองที่หล่อด้วยทองสำริดเป็นของไทยสร้าง เช่นเดียวกับพระพุทธรูปเสียงแสน สุโขทัย เชื่อว่าคนไทยรู้จักทำสำริดมาแต่ 3,000 ปี ก่อนพุทธกาล" ดู เขียน ยิ้มศิริ, พุทธานุกรณ, หน้า 81-82.

ทุกที...¹

และ "พระคาบสัฏเภา นำพระวิษณุมนตร์มาประพรมกองกฐนที่อัคคีแล้ว พระคาบสัจจะว่าแก่เสนา-
มคดียุใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงว่า จะมีกษัตริย์ไปภายหน้านั้นเป็นอันมาก จะเป็นเมืองท่าสำเภาแต่ที่ว่า
จะเกิดยุทธนาการไม่รู้วาย"²

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 - 18 การค้าขายของดินแดนแถบสุพรรณบุรี นครปฐม
ราชบุรี คงขมเขาลงไปดังกล่าวแล้ว การค้าคงเคลื่อนผ่านศูนย์กลางไปยังฝั่งขวาของแม่น้ำ
เจ้าพระยา คือ ลพบุรี สุโขทัย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เรือที่จะเข้ามาค้าขายยังเมืองเหล่านี้
นี้จะต้องแล่นผ่านเพชรบุรีเสียก่อน

ใน "คำให้การของชาวกรุงเก่า" ว่า เจ้าเมืองพระนครศรีอยุธยา คือ พระอินทราชา
(ซึ่งน่าจะเป็เจ้าเมืองชนชาติไทยที่อพยพมาจากทางเหนือ) ได้ไปสร้างซ่อมแปลงเมือง
เพชรบุรีเป็นนครหลวง หลังจากนั้นจึงให้พระอู่ทองราชโอรสซึ่งมีพระชนมายุ 16 พรรษาไป
ครองราชสมบัติที่เพชรบุรี³ ซึ่งเท่ากับเป็นความพยายามขยายฐานการค้ากับต่างประเทศโดย
เฉพาะกับจีนของดินแดนที่เคยอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน (คือสิงห์บุรี) ทั้งนี้ก็สอดคล้องกับบันทึก
ของลาลูแบร์ที่กล่าวว่า พระพนมไชยศิริ มาสร้างและประทับอยู่ที่เมืองพิบพลี (เพชรบุรี) ต่อ
มามีกษัตริย์สืบราชสันตติวงศ์ 4 ชั่วกษัตริย์ถึงสมัยพระรามาธิบดีได้มาสร้างกรุงศรีอยุธยา⁴

ความสำคัญของเพชรบุรีในแง่การค้าซึ่งเกิดขึ้นก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา ยัง
ปรากฏใน "ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช" คือกล่าวถึง พระพนมทะเลศรีมเหศวราธิราช
กษัตริย์แห่งเพชรบุรี หลานพญาศรีธรรมโศกราช เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช พระราชทาน
ฝางให้ขุนล้ามเงินจนเต็มสำเภา นำไปมอบให้พระเจ้ากรุงจีน พระเจ้ากรมฟ้ากรุงจีนจึงมอบ

¹คำให้การชาวกรุงเก่า, หน้า 58.

²พงศาวดารเหนือ, หน้า 42-43.

³คำให้การชาวกรุงเก่า, หน้า 47.

⁴ชิมอง เคอ ลาลูแบร์, ราชอาณาจักรสยาม, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร,

ชิตา คือ นางจันทรวเทวีศรีบาทแดพระพนมทะเลศรีเหนทราธิราช และแกลงเงินทองผ้าแพรพรรณ พระสนมหญิง ชาย ผู้คนมากับพระนาง 7,400 คน¹ นอกจากนี้ปรากฏหลักฐานว่า พ.ศ. 1743, 1745, 1748 และ 1749 แคว้นเจงกีสผู้ส่งทูตบรรณาการไปยังเมืองจีน แคว้นเจงกีสผู้สันนิษฐานว่าอาจจะอยู่ที่เพชรบุรี หรือไม่ก็สุพรรณบุรี² ความสำคัญของเพชรบุรีได้รับการกล่าวขานบ่อยครั้งเช่น เชนแวงสกลลาวว่า "เมืองพิบพลี (piply : เพชรบุรี) ซึ่งอยู่กันเมืองละฟากอ่าว อยู่ไกลจากปากน้ำเพียง 10 ลีหรือ 12 ลีเท่านั้น เป็นเมืองเก่ามาก กล่าวกันว่าเคยเป็นเมืองที่มั่งคั่ง และมีพระเจ้าแผ่นดินหลายองค์ทรงโปรดประทับแปรพระราชฐานยิ่งกว่าที่เมืองอื่น ๆ"³

พุทธศตวรรษที่ 16 - 18 ในช่วงที่การค้ากับจีนรุ่งเรือง คาดว่าดินแดนที่เป็นคู่แข่งกันในด้านการค้าดังกล่าวคือ เพชรบุรี ลพบุรี การแข่งขันดังกล่าว แม้ว่าทั้ง 2 เมืองจะอยู่ไม่ไกลจากกันนัก แต่เนื่องจากทั้งสองเมืองมีวัฒนธรรมแตกต่างกัน คือ เพชรบุรี สัมพันธ์กับวัฒนธรรมของชนชาติไทยซัดเจงกีสกว่าลพบุรี ในนิยายเมืองเพชรและนิยายเมืองละโว้ (สันนิษฐาน

¹"ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช," ใน รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช, หน้า 59.

²ดู O.W. Wolter, "Chen-Li-Fu: A State on the Gulf of Siam of the Beginning of 13th Century, The Journal of the Siam society, XLV 111, Part 2, (November, 1960) pp.1-5. และ ศรีศักร วัลลิโภคม, "จากพระเจ้าอู่ทองถึงพระเจ้าปราสาททอง" วารสารเมืองโบราณ, 7 (สิงหาคม - พฤศจิกายน, 2524), หน้า 42. ศรีศักร วัลลิโภคม อธิบายว่า ที่วัดกำแพงแดง เมืองเพชรบุรี เป็นศิลปะพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ซึ่งเป็นฝีมือช่างท้องถิ่นแต่ได้รับอิทธิพลชม การสร้างศาสนสถานเลียนแบบขอมดังกล่าว "ความพยายามที่จะสร้างมณฑลขึ้นใหม่แทนมณฑลเดิมพม่าแต่เดิม และย่อมมีความหมายทางเศรษฐกิจด้วย และสันนิษฐานว่า พระเจ้าอู่ทองที่ครองเมืองเพชรบุรี คงครองราชย์อยู่ในราว พ.ศ. 1768 อย่างไรก็ตามพระเจ้าอู่ทององค์ดังกล่าวเป็นคนละองค์กับพระเจ้าอู่ทองผู้สถาปนากรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 1893

³นิโกลาส์ แชนแวงส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม, (พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2506), หน้า 53.

ว่าเป็นเรื่องเล่าที่สัมพันธ์กับช่วงเวลานี้) มีเนื้อหาคล้ายกันมาก คือว่าควยกำเนิกญเขาชื่อ บริเวณต่าง ๆ โดยเน้นการขับไล่เจ้ากังจีน ต่อสู้กับเจ้ากังจีนที่จะมาขอลูกสาวเศรษฐีของ ฝ่ายไทย ซึ่งสะท้อนลักษณะแข่งขันกัน เป็นนัยช่วงชิงการนำในเรื่องการคามากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งทั้ง 2 เมือง ก็เคยส่งทูตไปจีน และมีสายสัมพันธ์กับพ่อค้าจีน มีหลักฐานว่า ใน พ.ศ. 1837 มีคณะทูตออกจากเมืองเพชรบุรีไปยังเมืองจีน¹ เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นร่วมสมัยกับพ่อขุนรามคำแหงแห่งสุโขทัย ตามธรรมเนียมของจีนในดินแดนหนึ่ง ๆ เจ้าเมืองใด ๆ จะแต่งตั้งบรรณาการไปถวายก็ได้ คือ เจ้าเมืองใดแต่งตั้งเรือไปค้าขายเมือง ขึ้นก็ฝากบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีน ข้อสำคัญที่ควรได้รับการพิจารณาคือ จีนต้อนรับ ทูต บรรณาการทั้งจากพระมหากษัตริย์ เจ้าประเทศราช และเจ้านายเมืองต่าง ๆ² ซึ่งประมวลแล้วทั้ง 2 เมือง (ลพบุรีและเพชรบุรี) มีลักษณะแข่งขันกันมากกว่าร่วมมือกัน

¹วันที่ 5 กรกฎาคม ค.ศ. 1294 พระเจ้าผู้ครองเมืองเพชรบุรี โปรดให้ ราชทูตนำเครื่องราชบรรณาการมาถวายมังกี้" และ "พระเจ้าผู้ครองเมืองเพชรบุรี คือ บรรพบุรุษของพระรามาธิบดีอยู่ทอง" ดู ขจร สุขพานิช "จดหมายราชวงศ์หงวน-การพิจารณา ใหม่," วารสารศิลปากร 15 (กันยายน 2514) : 104. และแม้จะมีหลักฐานระบุว่า พ.ศ. 1837 - 1838 พ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งสุโขทัยยกกองทัพไปประท้วงราชการ คึกที่เพชรบุรีเพื่อขยายอำนาจลงใต้ และกันมู่คิงแห่งเพชรบุรีองค์นี้ คือพ่อขุนรามคำแหง- มหาราช ดู ลีบแสง พรหมบุญ "พระเจ้ารามคำแหงในประวัติศาสตร์ราชวงศ์หงวน," วารสารศิลปากร 15 (มีนาคม 2514) : 48 - 53. แต่ก็ไม่อาจนับว่าเพชรบุรีเป็น เมืองใต้อำนาจสุโขทัยตลอดเวลา เพราะพื้นฐานของเพชรบุรีสามารถเติบโตได้ด้วยตัวเอง เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ (มีไม่ฝางมาก เป็นต้น) และอยู่ในทำเลเหมาะสมกับการทำการ ค้า ตลอดจนอำนาจรัฐจากสุโขทัยในช่วงนั้นแปรปรวนตลอดเวลา เจ้าเมืองเพชรบุรีย่อมแข็งเมือง ขึ้นได้เมื่อมีโอกาส รวมทั้งธรรมเนียมการส่งเรือบรรณาการโดยเจ้าเมืองหนึ่งเจ้าเมืองใด เป็นปรากฏการณ์ธรรมดา.

²สง่า กาญจนาคพันธ์, ประวัติการค้าไทย, หน้า 91.

ถึงแม่โอยชยาเป็นเมืองเก่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา แต่ก็ในช่วงเวลาที่ถูกรื้อถอนของละโว้บั้งศรีภูมิ เป็นไปได้ที่พระเจ้าอู่ทองประทับอยู่ที่โอยชยาหรือเมืองอื่นก่อนสถาปนารุงศรีอยุธยาแต่เมืองหลังสุดที่ประทับก่อนสถาปนารุงศรีอยุธยา คือ เพชรบุรี (หรือมีสัมพันธกับเพชรบุรีมาก่อน) การควบคุมเพชรบุรีมีความหมายในแง่สามารถควบคุมฝาง เพราะฝางมีมากที่เพชรบุรีถึงกุยบุรี¹ และฝางก็เป็นสินค้าออกที่สำคัญของอยุธยา ตอนต้น เป็นสินค้าสำคัญมากพอที่จะทำให้ผู้ควบคุมฝางทำการค้ากับจีนได้ต่อมา จึงพยายามขยายและสร้างฐานเศรษฐกิจใหม่ที่อยุธยาเพื่อควบคุมเส้นทางเศรษฐกิจและเรียกส่วยภาษีจากดินแดนลึกเข้าไปในแผ่นดิน ซึ่งเพชรบุรีไม่อาจจะทำหน้าที่นี้ได้ ทั้งนี้หมายความว่าศูนย์กลางใหม่คือ "อยุธยา" จะต้องลดบทบาทของเพชรบุรีและควบคุมเพชรบุรีในด้านการค้าต่างประเทศได้ วิธีหนึ่งคือพระเจ้าอู่ทองทรงมาจากเพชรบุรี คงไม่ปรากฏหลักฐานในสมัยกรุงศรีอยุธยาและต่อมาเลยว่าเพชรบุรีส่งทูตบรรณาการไปจีน

ก่อนหน้าที่จะสถาปนารุงศรีอยุธยา พระเจ้าอู่ทองแสดงพฤติกรรมที่น่าสนใจ 2 ประการ คือ การกินเหล้า และตีเมืองชัยนาท

...ถ้าผู้ใดจะสร้างพระนครลงในตำบลหนองโสนนี้แล้ว ผู้นั้นจะต้องมีฤทธิ์เดชกินเหล้ากิน ไค และยิงลูกศรไป ลูกศรกลับมามาหาเอง... พระองค์จึงทรงประกาศว่า เรานี้คือเป็น มงคลเล็กที่สมเด็จพระพุทธองค์ทรงพยากรณ์ไว้ เราใดมาเป็นพระเจ้าแผ่นดินมีอำนาจ มาก... เหล้าก็เราก็กินไค...²

และ "ครั้งหนึ่ง เมืองชัยนาทเกิดเหตุพิภพภัย พระเจ้ารามาชิปดึกษัตริย์โอยชยณประเทศจึงมาจาก แคว้นกัมโพช ทรงยึดเมืองชัยนาทนั้นไคโดยทำเป็นที่ว่าเอาข้าวมาขาย"³

จากพฤติกรรมดังกล่าวทำให้อาจตั้งคำถามขึ้นได้ว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่เราจะตีความ พฤติกรรมที่อ้างถึงว่า หากพระมหากษัตริย์ผู้ใดจะมีอำนาจหรือสร้างอาณาจักรไคจะต้องควบคุม เหล้าไค (คือกินเหล้าเป็นสัญลักษณ์ของความสามารถในการควบคุมเหล้า) ซึ่งในช่วงระยะ

¹ ชัย เรื่องศิลป์, "ประวัติศาสตร์ไทยค่านเศรษฐกิจ," หน้า 228. (อัครสำเนา)

² คำให้การชาวกรุงเก่า, หน้า 54.

³ ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า 115.

เวลานั้น เหล็กจำเป็นต่อการผลิตอาวุธและพัฒนาประสิทธิภาพของอาวุธมาก (ก่อนหน้าชาวตะวันตกจะนำปืนเข้ามา) ในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยามีเหล็ก คือ ลพบุรี เพทายคา- อารักษ์ที่ตำบลหนองโสนจึงทำทนายให้พระเจ้าอู่ทองให้พระเจ้าอู่ทอง กินเหล็กคือควบคุมเหล็ก ให้ได้เสียก่อน นั่นคือ สามารถยึดครองลพบุรีซึ่งขณะนั้นเรียกว่าแคว้นกัมโพชให้ได้ และเมื่อ ยึดได้แล้ว พระองค์จึงเป็นพระเจ้ารามาชิตีผู้เป็นใหญ่แก่แคว้นกัมโพชและอโยชยปุระ เสร็จ แล้วจึงยกไปยึดเมืองชัยนาทได้เช่นกัน โดยการปลอมตัวเป็นพ่อค้า การยึดเมืองชัยนาทหรือ พิษณุโลก¹ ก็คือการยึดแหล่งแร่เหล็ก หรือควบคุมเหล็กที่พิษณุโลก กำแพงเพชร และอุตรดิตถ์ นั้นเอง แสดงว่าพระเจ้าอู่ทองจะต้องมาจากที่อื่นที่ไม่ใช่ลพบุรี การปลอมตัวเป็นพ่อค้าชาว และหลักฐานที่ระบุว่า พระเจ้าอู่ทองเป็นบุตร โสภโณกราช เศรษฐีผู้ให้เห็นว่าสถานภาพของพระเจ้า อู่ทอง คือ เจ้าเมืองที่ประกอบการค้า หรืออย่างน้อยที่สุดมีความสัมพันธ์ต่อการค้า ความสัมพันธ์ ต่อการค้าและการมีสายเลือดจีน ยังคงเป็นพื้นฐานที่สนับสนุนให้ก้าวขึ้นสู่ราชบัลลังก์ได้ ดังเช่น สมเด็จพระเจ้าตากสินและพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก² (อย่างไรก็ตามในช่วง เวลาวิกฤตหลังการเสียกรุงครั้งที่ 2 การเป็น "นักรบที่มีพระปรีชาสามารถ" ก็เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญกว่า)

¹ "ผู้เขียนจึงเห็นว่า ชาวสุโขทัยเรียกพิษณุโลกว่า สองแคว แต่ชาวเชียงใหม่กับ ยวนพ่ายเรียกว่าชัยนาท" และ "ที่เรียกชัยนาทก็อาจเป็นเพราะเป็นเมืองที่พระเจ้ากรุง ศรีอยุธยาายึดได้ เป็นเครื่องแสดงถึงอำนาจของกรุงศรีอยุธยา ที่มีเหนือกว่ากรุงสุโขทัย อย่างเด็ดขาดเป็นครั้งแรกก็เป็นได้" ดู คร. ประเสริฐ ณ นคร, ผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ ไทย และเรื่องของเกลือ (ไม่เค็ม), พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายบุญเรือง ณ นคร (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2514), หน้า 65.

² ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, เรื่องของสองนคร, หน้า 61.

สรุป

การก่อตัวของอาณาจักรต้องผ่านขั้นตอนหนึ่ง คือ การก่อรูปของเมือง เมืองแต่ละเมืองมีเจ้าเมืองปกครองอยู่ เกี่ยวกับที่มาของเจ้าเมืองนี้ น่าจะมีปัจจัย 2 ประการ คือ ประการแรกมีหมู่บ้านที่ขยายใหญ่ขึ้น และประการที่สองมีการติดต่อกับภายนอก ทั้งในด้านการค้าขาย หรือการรบพุ่งแย่งชิงภักษากษัตริย์ซึ่งกันและกัน ฉะนั้นเพื่อเป็นการป้องกันตนเองและกำหนดแนวหมู่บ้านโดยชุกชุมชุกคุดทำเนินดินหรือคัน เป็นรั้ว เป็นกำแพงรอบบริเวณหมู่บ้าน หมู่บ้านนั้นก็อาจกลายเป็นเมืองต่อไป

เมื่อชุมชนหมู่บ้านขยายตัวขึ้น สิ่งที่กำลังอยู่ก็คือ การมีนายบ้านหรือหัวหน้าหมู่บ้านที่นำเชื่อว่าในบางครั้งก็ทำหน้าที่เป็นผู้นำที่เป็นผู้นำทางโลก (เช่นคุณแลคุมครองจากภัยพิบัติต่าง ๆ และเกณฑ์ลูกบ้านทำกิจสาธารณะต่าง ๆ เช่น สร้างสะพาน ชุกบ่อน้ำ เป็นต้น ในแง่นี้การควบคุมกำลังคนในหมู่บ้านย่อมเกิดขึ้นแล้วระคับหนึ่ง) และเป็นผู้นำในการทำพิธีบูชาต่าง ๆ¹ เพื่อความเจริญสมบรูณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร ในสภาพการณ์ที่ลูกบ้านทำนาและต้องหึ่งน้ำฝนทำให้ไม่อาจเลี่ยงการหาทางออกควยความเชื่อทางไสยศาสตร์ ฟิงผี ฟิงเทวดา อย่างไรก็ตามหมอนี่ซึ่งทำหน้าที่เฉพาะของตนก็คงมีอยู่เช่นกัน

ในชุมชนหมู่บ้านสมัยก่อน จะมีคนในหมู่บ้านหนึ่งหรือหลายหมู่บ้าน เป็นคนกล้าคนเก่งของหมู่บ้านหรือของตำบลนั้น เรียกกันว่า นักเลงโต มีหน้าที่ดูแลป้องกันนักเลงโตบ้านอื่นที่ไม่ใช่พวกเดียวกัน ประพฤติตนเป็นคนพาลเกาะ^{นักเลง} ยกพวกมารุกรานรังแกหมู่บ้านหรือตำบลของตน บางครั้งก็ต่อสู้กันตัวต่อตัว ถ้าชาวบ้านเห็นคนเก่งฝ่ายตนสู้ไม่ได้หรือเพลียงพลา ก็จำเป็นต้องเข้าช่วยเป็นขรรคมคา²

¹ศรีศักร วัลลิโภคม, "ข้าวกับพัฒนาการของรัฐในประเทศไทย," หน้า 17.

(อัครสาเนา).

²เสฐียรโกเศศ, "ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน," การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน. (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515), หน้า 381.

นักเลงโตมักเป็นคนหนุ่มฉกรรจ์ ส่วนมากเป็นลูกหลานของพ่อบ้านในถิ่นนั้น ข้าตัวพ่อบ้านเองก็อาจเคยเป็นนักเลงโตเมื่อสมัยยังหนุ่ม นักเลงโตเป็นคนกว้างขวาง กล้าได้กล้าเสีย มีลูกน้องเป็นบริวาร มีเพื่อนฝูงมาก และอาจผูกไมตรีกับนักเลงโตบ้านอื่น ทว่าล่อนก็ได้¹

นักเลงโตย่อมคุ้มครองและป้องกันหมู่บ้านของตนให้พ้นจากการรุกรานของคนพวกบ้านอื่น แต่นักเลงโตก็อาจเป็นคนพาล ไปเที่ยวเถาะกระระรานบ้านอื่นก็ได้ เพราะถือว่าตนเป็นคนเก่ง ถืออำนาจเป็นขรรคม² นักเลงโตมักมาจากการเป็นนักเลงควาย เมื่อลูกบ้านถูกลักควายก็มักใช้นักเลงโตเป็นผู้ติดตามเอาคืนมาในฐานะที่กว้างขวางในวงนักเลงควาย³ โดยนัยนี้ นักเลงโตย่อมเป็นที่เชื่อถือของลูกบ้าน

ปกตินักเลงโตถึงแม้จะไม่ร่ารวย ก็มักมีภริยาในคราวเดียวโตหลาย ๆ คน หิ้งที่ไม่ต้องการทำมาหากินอะไร ผู้หญิงบางคนก็ชอบได้ตัวเป็นนักเลงโต เพราะถือว่าไค่หน้าไค่ตาดี กว่าตัวขรรคมคา⁴

เมื่อบ้านเปลี่ยนเป็นเมืองแล้ว นักเลงโตหรือคนเก่งของหมู่บ้าน ก็มีฐานะเป็นคนเก่งหรือเป็นทหารเอกของพ่อเมือง และทหารเอกนี้เมื่อมีอำนาจมากขึ้นต่อไปอาจเป็นพ่อเมืองเองก็ได้ และด้วยความสามารถอาจขยายเขตแดนไปถึงบ้านอื่นเมืองอื่นก็ได้ ถ้าเป็นเช่นนี้ เมืองเดิมที่ตนปกครองอยู่ ก็ได้ชื่อว่าหัวเมืองคือเป็นประธานของเมืองอื่น ๆ ซึ่งเป็นเมืองขึ้น ต่อมาก็มีการส่งคนจากส่วนกลางไปเป็นเจ้าเมืองกินเมือง หากเจ้าเมืองเรียกร้องหรือกะเกณฑ์อะไร ชาวบ้านเห็นว่าไม่เหลือมากกว่าแรงก็เต็มใจจัดหาและส่งให้โดยดี เหมือนกับผู้เป็นนักเลงโตที่ไปเรียกร้องเอาค่าคุ้มครองจากชาวบ้านร้านตลาด ชาวบ้านก็ยินดีให้ ครั้นถึงคราวจำเป็นจะต้องพึ่งนักเลงโตให้ช่วยเหลือ นักเลงโตก็ไม่ได้ช่วยอะไรเป็นล่ำเป็นสันนัก ข้าจะเป็นอย่างนิทานเรื่องตาอยู่ที่ซอพุงปลาเป็นคำปวยการของคนกลางผู้ตัดสินกรณีพิพาทระหว่างทาดินกับตานา

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 382.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 384.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 386.

โดยตาอินไค้ทอนทาง ตานาไค้ทอนหัว¹

พัฒนาการของนักเลงโตตามทัศนะของเสฐียรโกเศศคงกล่าวมีลักษณะที่น่าสนใจที่พอจะนำมาอธิบายการก่อกำเนิดของผู้นำชุมชนหรือเจ้าเมือง หรือพระมหากษัตริย์ไค้ไค้ ทั้งนี้เพราะว่าแต่เดิมนั้นเจ้าเมืองก็คือบุคคลหนึ่งในชุมชนหมู่บ้านที่ยกระดับตัวเองขึ้นมาจากพ่อบ้านสู่เจ้าเมืองเป็นชั้น ๆ

หลักฐานทางพงศาวดารโยนก กล่าวถึงการยกกำลังของสิงหนวัติกุมารไปสร้างเมืองตั้งแต่ครั้งต้นพุทธกาล ทำนทานการสร้างเมืองมีเรื่องราวของพระยานาคหรือเทวดา หรือฤาษีมาสร้างบ้านแปลงเมืองถวายผู้มีบุญ² ซึ่งสัมพันธ์กับพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าหลักฐานเหล่านี้จะเขียนสมัยหลังและเพิ่มเติมเรื่องราวอื่น ๆ ลงไป แต่เนื้อหาใจความที่เราพอจะอนุมานได้ก็คือการสร้างเมือง หรือยกชุมชนเป็นเมืองนั้นอาจทำได้ทั้งด้วยวิธีที่ผู้นำนำไพร่พลไปรุกรานหรือเข้าครอบงำชุมชนอื่น ๆ ไม่ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง และด้วยวิธีที่ผู้นำชุมชนไค้ไค้ขึ้นมาจากพ่อบ้านเป็นเจ้าเมือง

ไม่ว่าจะเกิดเมืองโดยลักษณะใดก็ตาม การเกิดเมืองก็สัมพันธ์กับปัญหาพื้นฐานคือการขยายตัวทางเศรษฐกิจของชุมชนนั้น ๆ การขยายตัวทางเศรษฐกิจดังกล่าว มีแรงผลักดันมาจากผู้นำที่เริ่มคิดต่อกับบุคคลภายนอกไม่ว่าจะในแง่รบพุ่ง การค้าขาย การรับวัฒนธรรมอื่น ๆ

การรบพุ่ง และการค้าขายเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในแง่การเติบโตของการเป็นผู้นำที่มีอำนาจมากขึ้น การรบพุ่งพิสูจน์ความกล้าหาญ ความมีบุญญาธิการ ในขณะที่การค้าขายพิสูจน์ความมีบุญญาความคิดที่จะค้าขายให้ได้อะไรเพื่อเป็นฐานทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ยังได้รับสินค้าบางอย่างที่ทรูหรือดั่งการ ซึ่งหมายความว่าลูกบ้านทั่ว ๆ ไปไม่มีใช้ และต่อไปจะไม่มีสิทธิใช้ในแง่นี้เจ้าเมืองก็คือผู้ที่เสพยาเครื่องอุปโภคที่สูงกว่าลูกบ้าน

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 392-393.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 273. และดู ชิตา สาระยา. "ผู้นำทางวัฒนธรรมกับการสร้างบ้านแปลงเมือง," เมืองโบราณ, 6 (ตุลาคม-พฤศจิกายน 2522) : 15-20.

เป็นไปได้ว่าชุมชนเมืองอาจเกิดขึ้นในขณะที่อิทธิพลของพราหมณ์และพุทธยังไม่มา กระทั่งชุมชนภายใน หมายความว่าไม่จำเป็นต้องมีชุมชนจะต้องรับอิทธิพลพราหมณ์และพุทธ แล้ว จึงเกิดความกระตือรือร้น สร้างชุมชนเมือง แต่ที่แน่นอนคือ (นอกจากการค้า) อิทธิพล พราหมณ์และพุทธเป็นตัวเร่งให้ชุมชนเมืองในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยาก่อตัวขึ้น เค้นซัด และพัฒนา ต่อมาในรูปของอาณาจักร ตัวอย่างของการสร้างบ้านแปงเมืองโดยมีคหิพราหมณ์พุทธเป็นพื้นฐาน จึงเค้นซัดในตำนานการสร้างบ้านแปงเมืองของเมืองและอาณาจักรต่าง ๆ

สิ่งที่ชาวอินเดียนำมานอกจากการค้า ก็คือ คติการปกครองที่มีคุณลักษณะพิเศษอย่าง น้อย 2 ประการคือ เป็นคติความเชื่อที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมพื้นเมือง และเป็นคติความเชื่อที่ สามารถยกระดับสถานภาพ ความมั่งคั่งให้กับผู้นำได้

ในสภาวะของการเป็นเจ้าเมือง เจ้าเมืองได้รับผลผลิตส่วนเกินส่วนหนึ่งจากประชาชนในเมืองนั้น ๆ อยู่แล้ว ทั้งนี้อยู่บนพื้นฐานที่ประชาชนอาจยินดีหรือยอมให้เพราะมองเห็น ประโยชน์ ความปลอดภัยที่จะได้รับตอบแทนจากเจ้าเมือง รวมทั้งเจ้าเมืองเองก็มีสายใย เกี่ยวข้องเป็นญาติกับประชาชนในเมืองส่วนหนึ่ง และส่วนใหญ่ขึ้นเมื่อคำนึงว่า เจ้าเมืองมาจาก ชุมชนหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นชุมชนครอบครัวเดียวกันและขยายใหญ่ขึ้นตามกาลเวลา

เพื่อให้ได้ผลผลิตส่วนเกินมากขึ้นอันหมายถึงการมีสินค้าที่มากขึ้นที่จะค้าต่อพ่อค้าชาติ อื่น ๆ และหมายถึงการเพิ่มพูนความมั่งคั่งให้กับตนเอง การเรียกร้องผลผลิตส่วนเกินในอัตรา ที่มากขึ้นกับลูกบ้านเดิมของตนไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของลูกบ้านที่ทำการผลิต คือทำไร นาแบบพอเพียงเลี้ยงตัวเอง ทางออกก็คือการขยายอำนาจขยายเขตอิทธิพลที่จะขึ้นต่อ เพื่อ ทหาราษฎรในหมู่บ้านอื่น เมืองอื่นส่งมอบผลผลิตส่วนเกินให้ตน ปริมาณของผลผลิตที่ได้รับก็ยอม ทยอยเป็นเงาตามตัว

ชุมชนในรูปอาณาจักรจึงเกิดขึ้นเช่น อาณาจักรทวารวดี อาณาจักรศรีวิชัย อาณา จักรสุโขทัย อาณาจักรลพบุรี และอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ทั้งหมดล้วนอยู่ในรูปของอาณาจักรที่ สัมพันธ์กับการรับอิทธิพลพราหมณ์พุทธมาสร้างความชอบธรรมต่อการสถาปนาพระองค์เป็นองค์ พระมหากษัตริย์ และสถาปนาเมืองของพระองค์เป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้เมืองศูนย์กลางจะต้องราย ล้อมด้วยความปลอดภัยของพื้นดินเพื่อการเกษตร ทรัพยากร และอยู่ในทำเลที่เหมาะสมแก่การ

ค้ำภายนอกและภายในคือเป็น "เมืองท่า" จึงจกจีรังยั่งยืน

การได้รับอิทธิพลของพราหมณ์และพุทธ ช่วยยกระดับให้พระองค์ทรงอยู่ในฐานะมีความศักดิ์สิทธิ์ มีบุญญาธิการเหนือประชาชนอื่น ๆ ยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ลักษณะพื้นฐานของสถาบันพระมหากษัตริย์ก็มีลักษณะหลาย ๆ ประการที่เป็นพื้นฐานอยู่ในชุมชนหมู่บ้านเช่น วัฒนธรรมการบูชาบรรพบุรุษ การนับถือผี แต่แตกต่างกันอย่างมากในแง่ "เป้าหมาย" และ "ความอสังการ" พัฒนาการของสถาบันพระมหากษัตริย์ในยุคต่อ ๆ มา ยิ่งชี้ให้เห็นความเห็นห่างจากลูกบ้านและประชาชนมากขึ้น ดังเห็นได้ในกษัตริยภาพของ "กรุงศรีอยุธยา" นับแต่แรกสถาปนา ความแปลกแยกระหว่าง "พระมหากษัตริย์" กับ "ประชาชน" เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจนยิ่งกว่าในระบบการปกครองของสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช¹

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ ธิคา สาระยา, "โครงสร้างของชนชั้นในสังคมไทยสมัยสุโขทัย และต้นอยุธยา (พ.ศ. 1800-2112)," รายงานผลการวิจัยทุนวิจัยคณาภิเษกสมโภช (กรุงเทพฯ : แผนกประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า iii.